SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 28
27/2013
13. júl 2013

Cena 0,50 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845 VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

PRIBINA A KOCEĽ CHRISTIANIZÁTORI Strana 4.

NAJSTARŠÍ VOJAK SVETA BOL SLOVÁK Strana 5.

CESTA K SLÁVE VEDIE CEZ POKORU Strana 6.

MEDZI MENOVOU ODLUKOU A ROZLUKOU Strana 8.

SYN REAGUJE NA ČLÁNOK O GENERÁLOVI JURECHOVI Strana 10.

SLOVO O SLOVENSKU

Prázdniny pre učiteľov nie sú len vypadnutím z desaťmesačného virvaru školy, z kolotoča starostí, napätí a už celkom bežných neurotických situácií, ktoré narastajú s poklesom spoločenského postavenia učiteľského stavu a rastom nafúkanosti high society. Učiteľ, ktorý napriek spoločenskej degradácii v ére pomyselnej slobody nestratil ideály, aspoň časť vytúženého voľna trávi aj uvažovaním o tom, ako zlepšiť svoje vyučovanie, ako viac zaujať žiakov, ako trvalejšie im očkovať nové vedomosti. Vidí sa mi, že na jeden spôsob často zabúdame – načať každú novú vec, poznanie, obdobie, postavy, deje, javy a súvislosti niečím blízkym, čímsi, čo sa stalo v okolí, niekým, kto neďaleko či priamo tu pôsobil, o čom už deti počuli alebo čo môžu spoznať vlastným zrakom. O prírodopise, dejepise, slovenčine zrejme nepochybujeme, že sa to dá, ale ak sa hlbšie zamyslíme, dá sa to v prípade akéhokoľvek predmetu, dokonca aj matematiky – dvojkrokmi na vychádzke zistiť dĺžku a šírku lesa nad školou, vyrátať jeho plochu a podľa hustoty stromov ich počet alebo aspoň určiť vzdialenosť k prameňu miestneho potoka..., spôsoby ponúka učiteľova fantázia. Nielenže sa každý predmet stane pre deti príťažlivejším, ale aj nové poznania sa v ich hlavách uložia hlbšie, trvalejšie a s väzbami na iné javy a súvislosti – a tomu sa už hovorí rozmýšľanie.

Nevdojak však zároveň docielime aj čosi veľmi vzácne, obohacujúce a hrejivé. Každým poznaním sa záujem zvýši, vyšší záujem vyvoláva hlbší vzťah k predmetu záujmu, vzťah znamená väzbu – a tak sa poznaním svojho okolia, jeho minulosti, pamiatok, prírody, krás, zvláštností rodí prirodzená hrdosť i láska. Nie spievaním hymny pred vyučovaním, ani štátnym znakom na čelnej stene, ale touto hrdosťou k dedine, doline, okoliu, ku kraju sa začína vlastenectvo.

Potom aj hymna krajšie znie a štátny znak má vyšší lesk.

Ján ČOMAJ

R - 2013032

NEOGRAFIA MARTIN

www.neografia.sk

ISSN 0862-8823
28
9 770862 882007

V Nitre vyvrcholili slávnosti 1 150. výročia príchodu svätých Cyrila a Metoda

Vedenie štátu sa stretlo s ľudom na liturgii

Eva ZELENAYOVÁ – Foto: TASR

V starobylej Nitre vyvrcholili 5. júla oslavy 1 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na naše územie slávnostnou svätou omšou. Celebroval ju osobitný vyslanec Svätého Otca Františka slovinský kardinál Franc Rodé za účasti najvyšších ústavných predstaviteľov štátu – prezidenta republiky Ivana Gašparoviča, predsedu NR SR Pavla Pašku a premiéra Roberta Fica. Spolu s hlavným celebrantom svätili svätú omšu biskupi zo Slovenska, z Čiech, Poľska, Ukrajiny, Maďarska, Bosny a Hercegoviny, Chorvátska, Talianska a Grécka.

Na oslavách sa zúčastnilo niekoľko tisíc ľudí.

Svätoplukovo námestie zaplnili veriaci z celého Slovenska. Nechýbali významní cirkevní hodnostári ako predseda Rady európskych biskupských konferencií kardinál Péter Erdö, predseda Konferencie biskupov Maďarska, ďalej kardinál Vinko Puljič, arcibiskup metropolita Sarajeva a predseda Konferencie biskupov Bosny a Hercegoviny. Svojským spôsobom si pamiatku solúnskych bratov uctila skupina skautov, ktorá na bicykloch absolvovala cestu zo Solúna a práve pred začiatkom sv. omše sa vrátila do Nitry. Prítomných privítal primátor Nitry Pavol Dvonč. Pripomenul, že sv. Cyril a Metod boli na počiatku našich národných dejín. Nitriansky biskup Viliam Judák vyzdvihol misiu sv. Cyrila a Metoda na dnešnom území Slovenska, počas ktorej „Nitra a jej kniežatstvo prežívali nový rozkvet kresťanského, kultúrneho a duchovného života. Zvlášť v tomto jubilejnom roku s vďačnosťou na to myslíme“.

■ DUCHOVNÝ POKRM

Slovenskí biskupi vyvinuli veľké úsilie, aby pozvali Svätého Otca na Slovensko osláviť cyrilo-metodské jubileum. Pápež poveril svojho vyslanca a na omši zaznelo jeho pozdravné posolstvo: „Pripomíname si už 1 150 rokov od chvíle, keď na území dnešného Slovenska prišli svätí Cyril a Metod s posolstvom evanjelia a tamojšiemu ľudu sa začali udeľovať Pánove spásonosné dobrodenia. Prostredníctvom svätej liturgie priniesli nielen duchovný pokrm, ale tiež vzdelanosť a kultúru.“ Svätý Otec ďalej v posolstve poveril kardinála Rodého, aby konal v jeho mene, a zdôraznil svoju duchovnú prítomnosť s veriacimi Slovenska.

Kardinál Franc Rodé v homílii najskôr pozdravil vzácnych hostí, medzi nimi apoštolského nuncia Maria Giordanu, a potom sa vrátil do čias kniežaťa Rastislava, ktorý požiadal byzantského cisára Michala III. o „biskupa a kňazov, aby sa usadili a pôsobili na jeho území“. Z listu Rastislava citoval: „Náš ľud sa zriekol pohanstva a zachováva kresťanský zákon, ale nemáme učiteľa, ktorý by nás poučal v pravej kresťanskej viere v našom jazyku.“ Kardinál Rodé povedal, že „keď knieža Rastislav žiadal od byzantského cisára biskupa a kňazov pre misiu na svojom území, mal v úmysle presný politický zámer a nepriamo aj náboženskú víziu: vytvoriť podmienky pre politickú a kultúrnu samostatnosť zriadením nezávislej cirkevnej provincie s vlastnou hierarchiou a so slovanským liturgickým jazykom“.

(Dokončenie na 2. strane)

PRÍHOVOR

Roberta Fica na Devíne v rámci osláv sv. Cyrila a Metoda

Budovanie štátu je naša stála úloha

Vzácne slávnostne zhromaždenie, Vaša Excelencia prezident SR Ivan Gašparovič, predseda Národnej rady SR Pavol Paška, drahé Slovenky a Slováci!

V živote slovenského národa sú miesta, ku ktorým prechovávame hlboký úctu, lebo nás viažu k tradíciám. Z prameňov tejto živej vody pijeme dodnes. A máme aj posvätné dni, z ktorých je 5. júl spojený s dielom, ktoré pre Slovenov vykonali svätí Cyril a Metod a ich žiak Gorazd. Dnešnou národnou slávnosťou vyjadrujeme spolupatričnosť so zahraničnými Slovákmi, ktorí žijú na všetkých kontinentoch. Ako predseda vlády nezávislej Slovenskej republiky ich do celého sveta pozdravujem z posvätného Devína.

Chcem 1 150. výročie príchodu apoštolov na územie Slovenska využiť na tri krátke posolstvá. To prvé posolstvo je o *sile ducha a kultúry, ktoré svojou misiou pre nás stvorili aj zanechali.* Devín so základmi veľkomoravskej baziliky z 9. storočia sa priamo viaže k najslávnejším skutkom panovníkov starých Slovákov. Ku kniežaťu Rastislavovi i kráľovi Svätoplukovi, ktorí v chúlostivej mocensko-politickej situácii vierozvestcov pozvali. Civilizačné, duchovné i kultúrne hodnoty kresťanstva medzi Slovenmi šírili írski mnísi, kresťanstvo sa vzmáhalo aj počas Samovej ríše. A objavy, ktoré archeológovia nedávno odkryli na hradisku v Bojnej, myslím na zvon i na zlatý prenosný oltár s latinskými nápismi, sem priniesli misionári z Talianska, pravdepodobne z Akvileje pri Benátkach. Na staroveké územia Slovenska prichádzali misionári z Nemecka, Bavorska a Franskej ríše. Preto kresťanskú civilizáciu zo 7. a 8. storočia nemôžeme stavať do protikladu s misiou Cyrila a Metoda roku 863. Naopak, máme v tom vidieť *vzácnu kontinuitu*, ako jedna udalosť vyrastá z druhej, aby spojené do ohniviek vytvorili pevnú duchovnú reťaz. **(Pokračovanie na 3. strane)**

V SNN 28/2013 SI PREČÍTATE

- Jozef GOLONKA: Ešte stále nám chýba hrdosť na to, že sme rovnoprávni Slováci!
- Od kožušín, hrivien, denárov, cez groše, toliare a zlatky až po korunu - V. časť
- Slovensko v novom rozložení pomerov v strednej Európe - zmeny v Maďarsku a Čechách

V Nitre vyvrcholili slávnosti 1 150. výročia príchodu vierozvestcov Cyrila a Metoda na našu zem

Vedenie štátu a cirkvi sa stretlo s ľudom na svätej liturgii

(Dokončenie z 1. strany) - Nemali by sme na to zabúdať. V tlači sa občas objavia komentáre znižujúce význam prínosu misie svätých bratov. Niektorí autori tvrdia, že ak by nedošlo k vyhnaniu žiakov sv. Metoda, dnes by sme boli všetci pravoslávni a používali azbuku. Zrejme si neuvedomujú, že solúnski bratia k nám prišli takmer dvesto rokov pred rozkolom v cirkvi a že sv. Metod bol za biskupa vysvätený rímskym pápežom.

Kardinál Rodé vo svojej homílii naopak potvrdil prínos sv. Cyrila a Metoda k jednote cirkvi, keď povedal: „Vyslaní z byzantskej cirkvi na Veľkú Moravu uznávajú najvyššiu autoritu Petrovho nástupcu a od neho žiadajú schválenie liturgie v slovanskom jazyku. A pápež Hadrián II. napriek odporcom s veľkou odvahou schvaľuje ich zámer.“ Sv. Cyril a Metod zanechali výraznú stopu v našich dejinách, lebo svojím talentom a odvahou predbehli čas o tisíc rokov. To, čo oni darovali našim predkom v deviatom storočí – liturgiu v národnom jazyku, sa podarilo v cirkvi presadiť až v 20. storočí. Máme byť teda na čo hrdí.

■ **POZDRAV PÁPEŽA**

Tínedžeri Matúš, Patrik a Štefan prišli na národnú púť do Nitry z obce Obyce. Kto im vštepil lásku a úctu k našim vierozvestcom? Rodičia. Je teda veľkou obžalobou nášho školstva, že vzťah k cyrilo-metodskej tradícii je mu ľahostajný. Púte sú na Slovensku významným spoločenským fenoménom. Ľudia prichádzajú na miesta duchovnej tradície s veľkým rešpektom. Azda okrem panovníka Jozefa II. nijaká moc neobmedzovala prejavovanú úctu ľudí ku kresťanským tradíciám. Slávnostný charakter národnej púte v Nitre podčiarkla prítomnosť vysokých cirkevných hodnostárov a najvyšších predstaviteľov štátu. Pri príležitosti štátneho sviatku prezidentovi republiky a všetkým občanom adresoval pápež František list s nasledujúcimi riadkami: „Štátny sviatok Slovenskej republiky je pre mňa príležitosťou, aby som vyjadril Vašej Excelencii srdečné blahopriania, ktoré adresujem Vašej osobe a všetkým vašim spoluobčanom. Prosím Pána, aby povzbudzoval všetkých tých, ktorí pracujú v prospech spoločného dobra, v úcte a napomáhaní autentických hodnôt pre budovanie stále viac bratskej spoločnosti. Vzývam hojnosť Božieho požehnania na Vašu Excelenciu, na ostatných vedúcich predstaviteľov, ako aj na celý slovenský národ.“

K prítomným sa prihovoril aj prezident Ivan Gašparovič. Hovoril s istým pohnutím v hlase, veď bol jedným z tých, ktorí pripravovali slovenskú ústavu i jej preambulu. Nie bez dôvodu sa odvoláva na cyrilo-metodské dedičstvo. Je vzácne, preto sa veriaci modlia: Dedičstvo otcov zachovaj nám, Pane.

Matičný svetový festival slovenskej mládeže má za sebou dvanáste pokračovanie

Úspešné svetové stretnutie Slovákov v Košiciach

Michal BADÍN - Foto: Monika BABALOVÁ

Od štvrtka 4. júla do nedele 7. júla sa v Košiciach uskutočnil Matičný svetový festival slovenskej mládeže – Svetové stretnutie Slovákov (SSS). V bohatom programe počas štyroch dní vystúpili Slováci zo Srbska, z Česka, Kanady, USA, Bulharska, Maďarska, ale i z Rakúska a Ukrajiny a nechýbali ani umelecké súbory z domáceho Slovenska. Svetové stretnutie Slovákov sa nieslo v znamení 1 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, 150. výročia založenia Matice slovenskej a 20. výročia vzniku samostatnej Slovenskej republiky.

Súčasťou atraktívnej programovej ponuky boli okrem folklórnych vystúpení (ktoré tvorili ťažisko celého festivalu), hudobných koncertov, divadelných predstavení či oživovania histórie aj multimediálne inscenácie, cyrilo-metodské tvorivé dielne (školy tanca, spevu a ornamentu), vernisáže výstav, prehliadky pamätihodností Košíc a v neposlednom rade i vedecká konferencia o východnom Slovensku v kontexte našich národných dejín.

■ **ĎAKOVNÁ BOHOSLUŽBA**

Dejiskom nespočetných podujatí nebola iba Dolná brána na košickej pešej zóne, ale krajania z umeleckých súborov sa predstavili Slovákom aj v okolitých mestách či obciach. Svetové stretnutie Slovákov tak zavítalo do Sečoviec, Spišskej Novej Vsi, Strážskeho či do iných okolitých obcí košického regiónu.

Festival sa začal vernisážou výstavy venovanej 1 150. výročiu príchodu solúnskych bratov sv. Cyrila a Metoda a otváracím ceremoniálom na pešej zóne Starého mesta, na ktorom vystúpili domáce i zahraničné umelecké kolektívy. Počas dňa sa uskutočnila aj vzácna ďakovná ekumenická bohoslužba slova pri príležitosti Roku sv. Cyrila a Metoda v Kostole Najsvätejšej Trojice, na ktorej sa zúčastnili predstavitelia všetkých cirkví pôsobiacich na území východoslovenskej metropoly. V programe ďalších dní zaujalo tiež veľa sprievodných podujatí. Za všetky spomeňme viaceré pouličné divadelné predstavenia, scénický sprievod centrom Košíc, bábkovú hru, predstavenie Divadla Maškrta, ako aj prehliadky detských i seniorských kolektívov Detský svet a Rodostrom. Vďaka pestrému programu tak účastníci festivalu mali možnosť rozšíriť a prehĺbiť si svoje vedomosti o slovenskom folklóre, histórii i kultúre. Zahraničné folklórne súbory vysoko pozitívne ohodnotili najmä školy tanca a spevu, ktoré viedli skúsení lektori z profesionálnych tanečných súborov. Program sa uzavrel v nedeľu podujatím Slovenská pieseň je vzácny dar.

Do Košíc zavítali krajania nielen z Európy, ale aj z USA či Kanady.

■ **ORGANIZÁTOR MATICA**

Svetové stretnutie Slovákov v Košiciach pripravila Matica slovenská v spolupráci s mestom Košice, Košickým samosprávnym krajom a neziskovou organizáciou Košice 2013. Podujatie významne obohatilo už aj tak pestrú letnú kultúrnu ponuku Košíc, ktoré sú v tomto roku Európskym hlavným mestom kultúry.

K festivalu sa rozsiahlou reportážou vrátime v budúcom čísle.

VŠIMLI SME SI

Ako sa nečítame

Jedna z najpozoruhodnejších rubrík SNN ročníka 2013 je Historický kalendár. Vychádza z dielne skúseností Jána Čomaja. Zdanlivo podružná, ale namáhavá práca je však mimoriadne dôležitá – poukazuje na význam pamäti. Každá redakcia takouto náročnou rubrikou dokumentuje vlastnú profesionalitu a schopnosť vyloviť zo zabúdania dôležité dátumy, osoby, udalosti.

Ako inak by sme si trebárs pripomenuli, že už v apríli v roku 1883 bol prijatý zákon proti úžere, že už v roku 1878 bola stanovená maximálna hranica úroku pre roľníkov na osem percent, lebo statkári a krčmári zneužívali ich situáciu, že za úžeru bol trest rok väzenia a vysoká finančná pokuta? Je toho veľa, čo sa v zdanlivo skromnom stĺpčeku uverejňovanom na poslednej strane dozvedáme; nepochybne sa vystrihuje a nepochybne je hodný vydania v osobitnej publikácii. Je to najstručnejší sprievodca po tej minulosti, ktorá je dodnes živá a nemala by upadnúť do zabudnutia. A samozrejme je podnetom pre všetkých čitateľov a matičných pracovníkov, aby neváhali a dopĺňali ho zo svojich početných podujatí, o ktorých píšu spravodajským perom všetko to, čo tam nenašli a myslia si, že by tam nevyhnutne malo byť.

Taký príbeh sa stal aj mne: v SNN č. 25 je pri prvom júli napísané: „1. júla 1933 – pred 80 rokmi povýšili plukovníka generálneho štábu Rudolfa Viesta na generála; v roku 1933 sa tak stal prvým Slovákom generálom spomedzi 139 generálov armády spoločnej republiky, všetci ostatní boli Česi.“ SNN v článku historika Martina Lacka č. 16/2013 z 27. apríla 2013 píšu na strane 10: „Z 13 000 dôstojníkov čs. armády bolo iba 420 slovenskej národnosti – zo 140 čs. generálov bol jediný Slovák Rudolf Viest, ale traja pochádzali z radov ruskej bielogvardejskej emigrácie.“ Teda neboli všetci ostatní generáli Česi. Podobné to bolo aj medzi podplukovníkmi: 35 malo nemecký národnosť, desať bolo ruských emigrantov a len dvaja boli Slováci – Čatloš a Malár.

(ddk)

Žiadosti slovenských vlastencov Bruselu

Popradské memorandum

Vážení predstavitelia Európskej únie, my slovenskí vlastenci, zástupcovia najstaršej slovenskej politickej strany ... vyjadrujeme hlboké sklamanie zo stavu Európskej únie. S vážnym znepokojením sledujeme neustále okliešťovanie právomocí národných parlamentov, stratu svojprávnosti a manipulačné zmeny vo volebnom systéme do Európskeho parlamentu.

Rešpektujúc základnú ideu Európskej únie a spoločnú menu euro, dúfajúc v ich budúcnosť, ale vidiac, že Európska únia sa uberá nežiaducou cestou, žiadame realizáciu nasledovných zmien tak, aby toto spoločenstvo skutočne a plnohodnotne napĺňalo svoje ciele a zachovalo existenciu jednotlivých štátov. Preto žiadame:

Dodržiavanie všetkých medzinárodných a mierových zmlúv ratifikovaných po prvej a druhej svetovej vojne, zastavenie pokusov o zmeny a manipuláciu volebného systému do Európskeho parlamentu, zastavenie centralizácie Európskej únie, vrátenie práva veta a posilnenie právomocí členských štátov, stanovenie rovnakých pravidiel pre všetky členské krajiny, transparentnosť a reorganizáciu administratívneho aparátu Európskej únie, dôsledné uplatňovanie sankcií voči všetkým porušovateľom pravi-

ČO INÍ NEPÍŠU

diel, okamžité zastavenie finančných pomocí krajinám, ktoré manipulovali svoje štatistiky pri vstupe do eurozóny, eliminácia narastajúceho vplyvu nadnárodných, globalizáciou prepojených korporácií na politické špičky, sprísnený dohľad nad bankovými, energetickými, telekomunikačnými a obchodnými monopolmi, vyššiu ochranu prírodných zdrojov, lesov, ornej pôdy a vôd, spravodlivé a nediskriminujúce rozdeľovanie financií v pôdohospodárstve, úplné zrušenie daňových rajov, zastavenie neprehľadnej politiky v prideľovaní grantov, postupné zbližovanie sociálnych systémov, zjednocovanie ceny práce v pracovnoprávnych vzťahoch, vrátane zavedenia inštitútu minimálnej priemernej európskej mzdy, ochranu a podporu rodiny založenej na spolužití muža a ženy, otvorenú podporu pôvodným kresťanským hodnotám, garanciu objektívnej výmeny a šírenia informácií s cieľom zabrániť propagácii informácií s neúplným a manipulatívnym obsahom, stanovenie kultúrnych a morálnych rámcov pre mediálne vysielanie, aby sa zastavilo odnárodňovanie a šírenie násilia v médiách.

Tieto žiadosti koncipujeme slobodne, zrozumiteľne a s najväčšou vážnosťou. Žiadame, aby boli tiež s čo najväčšou vážnosťou prijaté a vypočuté. Európska únia nás musí presvedčiť, že odovzdávanie ďalších kompetencií má význam. Máme záujem na dosiahnutí žiaduceho fungovania Európskej únie. Ak sa Európska únia nezačne reformovať, budeme musieť s plnou vážnosťou pristúpiť k prehodnoteniu svojho vzťahu k tomuto spoločenstvu.

Dokument prijali slovenskí vlastenci pod vedením SNS v Poprade 29. júna 2013 (krátené)

Príhovor predsedu vlády Roberta Fica na Devíne v rámci osláv príchodu sv. Cyrila a Metoda

Budovanie štátu je naša dlhotrvajúca a stála úloha

Foto: TASR

(Dokončenie z 1. strany) - Profesor Konštantín prišiel medzi našich predkov Slovenov, aby ich reč, ktorou sa tu dorozumievali, zapísal, aby im stvoril písmo – hlaholiku. Naši predkovia predsa neboli nemí! On geniálne do života uviedol zázrak, že iba písmo dokáže zachytiť myšlienky, inak by sa slová dali prekrútiť. Preto dodnes platí: *litera scripta manet – iba napísané zostáva!* aj pretrvá. Duchovná sila Konštantínových skutkov prehovorila v preklade Biblie do staroslovenčiny aj v literárnom skvoste Slovenov vo veľbásni Proglas. Citujem: *„A preto čujte, čujte toto, Sloveni: dar tento drahý, vám Boh z lásky daroval... Lebo sú bez kníh nahé všetky národy.“* Konštantín – svätý Cyril bol zástancom pluralitného modelu kultúry, ktorý otváral možnosť, aby sa prejavili všetky tvorivé prúdy kultúry, aby sa aktivizovali nielen vyvolení, ale rovnoprávne všetky národy. Konštantínov demokratizmus predstavoval symbiózu vzdelanca a duchovného vodcu. Zaslúžil sa o to, aby sa staroslovenčina popri hebrejčine, gréčtine a latinčine stala štvrtým liturgickým jazykom!

Druhé moje posolstvo vyrastá zo skutkov, akým bolo vysvätenie prvého chrámu v strednej Európe, a to roku 828 v Nitre arcibiskupom Adalramom i pokrstenie kniežaťa Pribinu v roku 833 v Chráme svätého Martina v Traismaueri. Nadväzuje na ne Rastislavov zámer i úspešný pokus *o duchovnú aj čiastočne aj o štátnu nezávislosť* Nitravy a Veľkej Moravy. Byzantské kresťanstvo bolo štátnym náboženstvom a kresťanstvo ako svetonázorová platforma viazalo na seba zložky písomnej aj výtvarnej kultúry. Učenec Konštantín-Cyril porozumel Rastislavovej túžbe o tom, že národy majú byť *subjektami dejín, majú dejiny formovať vlastnými skutkami.* Misia oboch bratov vytvorila aj európsky právny rámec Veľkomoravskej ríše, o čom svedčia Metodove spisy najmä Zákon sudnyj ljudem a Napomenutie vladárom. Príchodom vierozvestcov nastal rozlet vzdelanosti, budovali sa učiliština, spomedzi z nich známy Kláštor svätého Hypolita priamo na Zobore. Skúsme si uvedomiť, aké sme my Slováci, potomkovia Slovenov, mali šťastie, že cisár Michal III. vybral práve veľducha, profesora Konštantína, ktorý vo svojej dobe učenosťou prevyšoval ostatných. Skvelý mysliteľ, ktorý miloval múdrosť, odvážny polemik v diskusiách, obranca kresťanskej viery a tvorca aj obhajca staroslovenčiny.

Prejav Roberta Fica na Devíne.

S bratom Metodom udávali tón, ako sa na Veľkej Morave formovala domáca i zahraničná politika, ale aj spôsob ako sa cez volených starešinov vyvíjal demokratický spôsob vládnutia. Vzácne skutky pápeža Hadriána II. a listiny pápežov Jána VIII. i Štefana V. dokazujú, aké čulé boli zahraničné kontakty Veľkej Moravy s Rímom. Takto sme získali v Nitre biskupstvo a cirkevnú nezávislosť, ale pápežským privilégiom Industriae tue z roku 880 aj štátoprávnu legitimitu. Práve z Devína chcem zaželať veľa zdravia do Nitry Jánovi Chryzostomovi kardinálovi Korcovi.

Tretie posolstvo je *o presahu misie slovanských apoštolov do dneška, to, ako budeme narábať s cyrilo-metodskou tradíciou ako s hodnotou dnes.* Hoci to bol štátnický akt, nestačí, aby sme mali cyrilo-metodskú tradíciu iba zapísanú v Preambule Ústavy Slovenskej republiky. Máme povinnosť ducha tejto tradície oživovať a uvádzať do života. Písmo a rozvíjanie staroslovenčiny, hodnota jazyka ako symbolu identity Slovákov, no najmä láska aj úcta k štátnemu slovenskému jazyku sa odvíja od roku 863. A pokračuje Zoborskými listinami z rokov 1111 a 1113 za uhorského kráľa Kolomana. Preto si Bojnice, Prievidza, Piešťany, Tvrdošín, Nitra i Trenčín, Zlaté Moravce i Močenok pripomínajú 900 rokov. Na Konštantínove úsilie nadviazali vzácni bernolákovci a v júli si pripomenieme 170. výročie, keď štúrovci v roku 1843 na evanjelickej fare v Hlbokom prijali spisovnú slovenčinu.

Tisícstopäťdesiate výročie príchodu dvoch vzdelancov na územie Slovenska má neuveriteľný presah do moderných dejín Slovákov, lebo práve v roku 1863 založili naši rozhľadení predkovia na čele s biskupmi Moysesom a Kuzmányom v Turčianskom Svätom Martine jednotu milovníkov národa a života slovenského, ktorú poznáme ako Maticu slovenskú. Slovenské dejiny majú silnú vnútornú logiku, väzbu pevnosť aj kontinuitu. Napriek peripetiám, ktorými Matica slovenská za 150. rokov prešla, je to inštitúcia hodnoverná, vznešená a dôstojná. Preto chcem verejne oceniť slávnosť 22. júna 2013 v Zalaváre – v Blatnohrade, kde Matica v priestore Pribinovho a Koceľovho kniežatstva osadila súsošie oboch svätcov od Ľudmily Cvengrošovej. Aj to je príklad, akým slovensko-maďarské vzťahy získavajú európske dimenzie. Rovnako vysoko oceňujem odhalenie pamätnej tabule oboch apoštolov na Kostole San Pietro di Castello v Benátkach, kde sa odohrala dišputa profesora Konštantína v roku 867, ale aj slávnosť v Kopčanoch na Záhorí pri Kostole svätej Margity Antiochijskej z čias Veľkej Moravy. Do tohto rámca zapadá Svetové stretnutie Slovákov v Košiciach zo včerajška.

Napokon chcem zdôrazniť, ako zjavne a jednoznačne naša mladá dvadsaťročná nezávislá Slovenská republika nadväzuje na všetky produktívne podnety Nitrianskeho vojvodstva a Veľkej Moravy. Veď myšlienka slovenskej nezávislosti vyrastala priamo z túžob ľudu a elít, akými boli bernolákovci a štúrovci. Oni túžili obnoviť samostatnosť a uchopiť správu vecí verejných opäť do vlastných rúk, ako to bolo za Pribinu, kniežaťa Rastislava a kráľa Svätopluka. *Budovanie štátu je nepretržitá, stála a vlastne aj nekonečná úloha,* ktorá ako vysoká méta stojí rovnako pred súčasnými slovenskými duchovnými, pred intelektuálmi, ako aj pred slovenskými politikmi, ktorí dnes nezávislú a demokratickú Slovenskú republiku spravujeme. Na tejto platforme sa musia spájať slovenské politické strany a hnutia, jedno, či sú v pozícii alebo v opozícii. *Budovanie štátu je vyšší princíp mravný* a je to platforma zákona prežitia Slovákov v 21. storočí. Vyzývam všetkých, aby sme si osvojili aj rozvíjali schopnosť brániť a rozvíjať národné a štátne záujmy Slovenska. Želám si, aby sme sa vedeli povzniesť nad malicherné politické šarvátky tam, kde treba prejaviť štátnické myslenie aj skutky. Vyzývam k takejto nezištnej spolupráci pre Slovensko z pôdy posvätného Devína! Dvadsať rokov nezávislosti, aj to, aké sme si v modernej Európe vybudovali postavenie aj kredit, nás zaväzuje k tomu, aby sme slúžili občanom Slovenskej republiky. Aby sme sa nebáli prejaviť voči Slovensku vlastenectvom skutkov, ako nám to ukazujú naši reprezentanti v športe i v kultúre. *Svet je krásne miesto, ale pre nás zostáva tým pravým miestom pre život naše milované Slovensko.* Posielam pozdrav do sveta všetkým Slovenkám a Slovákom, rovnako rodákom doma na Slovensku želám zdravie a pokojný život. Nech nám cyrilo-metodské tradície a tradície panovníkov Pribinu, Koceľa, Rastislava i Svätopluka zostanú duchovným svetlom a ukazujú nám cestu do budúcnosti! *Veľa šťastia a Mnogaja ljeta, Slovensko!*

AKO BOLO, ČO BOLO

O klube a vianočnej guli

Peter VALO

Kedysi dávno si básnik Rudo Fabry zmyslel, že by sa z chátrajúceho a vykradnutého kaštieľa mohol stať Domov spisovateľov. Keby sa tak nestalo, bola by teraz v Budmericiach ruina. Od prvého kastelána Ľuda Ondrejova zavládla medzi spisovateľmi, ako aj medzi nimi a personálom kaštieľa rodinná atmosféra. Režisér Miloš Pietor by povedal, že to bolo ako za prvej Slovenskej republiky, keď v Luxorke alebo Muzejke obsedeli za jedným stolom ľudáci, demokrati, komunisti, argaláši a najmä bohémovia zo všetkých strán i nestrán...

V poslednom pätnásťročí sa v Budmericiach stretávali spisovatelia, novinári, herci a televízni tvorcovia. Ďalej to už viete. Minister moderátor odoprel predĺžiť zmluvu na budmerický kaštieľ s Literárnym fondom a vypísal konkurz s tým, že v kaštieli budú aj naďalej pokračovať tvorivé pobyty. Jeho výsledkom bolo, že víťazná firma s nastrčenou osobou nič nezaplatila a celé to bol len humbug. Po ministrovi „papuliakovi“ (takto volal politických komentátorov môj starý otec), prišiel ďalší minister. Spisovateľská nádej rýchlo pohasla. Už sa nehovorí o tvorivých pobytoch, ale len o akomsi účelovom zariadení ministerstva kultúry, kde sa budú konať konferencie a podobné podujatia.

S nostalgiou si spomínam, ako sme s nebohým režisérom Mirom Košickým v Budmericiach písali tragifrašku Smrť operety. Bol to príbeh dvoch starých hercov, ktorým ukradli divadlo. Hra mala smutný koniec. Výbuch bomby zabil mladú speváčku a na horiacom javisku spievali obaja herci Dusíkovu a Braxatorisovu pesničku Najkrajší kút...

Teraz sme naposledy v Klube spisovateľov spomínali na časy, keď sa tu „duch vznášal nad vodkami“ a baťko Vlado Mináč so šarmom rozdával životné múdrosti, keď nespočetnekrát zabával spoločnosť neúnavný rozprávač Vinco Šikula, keď Ivan Kupec spomínal, ako ho básnik františkán Rudolf Dilong zatvoril do kláštornej cely, aby tam dopísal svoju prvú básnickú zbierku, keď nadrealista Štefan Žáry pútavo hovoril o Bratislave svojej mladosti, keď sa valili smiechoty od stola, pri ktorom sedeli literárny vedec a kritik Vilo Marčok, redaktor Jožko Marušiak a básnik Tomáš Janovic, keď pri tichých literárnych úvahách rozhľadeného Vlada Petríka ožíval aj uhundraný Milan Šútovec, keď klubom zneli bonmoty majstra slovnej hry Števa Moravčíka, keď tu sníval búrlivák Jožo Urban alebo svoje plány skicoval Peter Štrelinger. Nemožno spomenúť všetkých, čo napájali krvné riečisko spisovateľského klubu od legendárneho Zapletala, cez menej populárneho Baričiča až po kuchárskeho majstra Andreja Antovszkého.

Rodinný charakter klubu skončil dávnejšie, keď sa spisovateľský stav rozfrckal na politicky nezmieriteľné sekty. Jedni hovoria, že klub skončil, iní, že v nejakej forme bude pokračovať. My sme sa s ním rozlúčili, ako sa patrí. Kým legendu Budmerického kaštieľa zachová knižka Mraky nad Budmericami, ktorú poskladal svojrázny pripomínač časov minulých Juraj Šebo, stará sláva rodinného klubu spisovateľov ostane len v spomienkach. Keď sme vychádzali na osvetlenú ulicu, spomenul som si na záverečnú scénu z našej Smrti operety, v ktorej dvaja ozbíjaní herci spievajú v horiacom divadle: „Najkrajší kút v širom svete je moja rodná zem...“

A ešte niečo. Keď sa mi narodil prvý syn, s Petrom Jarošom sme namiesto ohňostroja barbarsky v dlaniach pučili gule na klubovom vianočnom stromčeku. Peter zvesil poslednú a povedal: „Túto nie, toto je guľa tvojho syna!“ Tá guľa visí u nás na stromčeku každý rok tridsaťštyri rokov ako memento čias, keď si rozdielne nátury pri víne či vodke obrusovali hrany a čírili mútne vody.

Vykonali veľké dielo, ktorým nás zaradili medzi kultúrne národy Európy

Pribina a Koceľ – naši christianizátori

Text a ilustrácie: Peter MULÍK

Pribina (Privina, Priwina, Priuuinna; okolo roku 800 – 861) bol prvé historicky známe knieža priamych predkov dnešných Slovákov. V rokoch 825 až 833 bol posledným kniežaťom samostatného Nitrianskeho kniežatstva a asi od roku 840 do 861 prvým kniežaťom Blatnianskeho kniežatstva na území dnešného západného Maďarska. Za manželku mal Bavorku z rodu Wilhelmovcov. Či bol Pribina pôvodne pohanom, je dnes sporné. V tom čase sa považovalo za neprípustné čo aj spoločné stolovanie s pohanom, nieto ešte taká česť, akou je osobná účasť arcibiskupa na posvätení chrámu.

O Pribinovom manželstve s urodzenou franskou nevestou možno uvažovať aj ako o forme veľmi úzkej vazalskej aliancie medzi Nitravou a Východofranskou ríšou. Vo svojom kniežatstve dal dokázateľne už okolo roku 828 postaviť kresťanský kostol, ktorý mu vysvätil osobne salzburský arcibiskup Adalram. Bol to prvý známy murovaný kostol v stredovýchodnej Európe (u západných a východných Slovanov). Skutočnosť, že to Pribina vykonal nezávisle od staromoravského vládcu Mojmíra, je jedným z dôkazov o vtedy ešte samostatnom postavení Nitrianskeho kniežatstva. Táto udalosť je dôležitá aj preto, lebo vysvätenie kostola bol úkon spadajúci do právomocí pasovského biskupa, kam toto misijné územie patrilo. Predpokladá sa, že Pribina mal veľmi blízky vzťah k salzburskému arcibiskupovi Adalramovi. Obsadenie Nitravy – Nitrianskeho kniežatstva – Mojmírom I. v roku 833 mohol teda iniciovať aj pasovský biskup.

Vysvätenie kresťanského kostola v Nitre mohlo mať viacero dôvodov:

- Ustanovenie pevnej cirkevnej štruktúry v Nitrave (archipresbyterát); stavba kamenných kostolov predpokladá už tretiu fázu christianizácie u našich predkov (archeologické nálezy v Bojnej o tom svedčia);

- Pribina dal vysvätiť kostolík pre franskú misiu a kresťanských obyvateľov svojho hradu – mesta (J. Cibulka);

- Kostolík dal Pribina vysvätiť pre svoju manželku, ktorá bola kresťanka z rodu východofranských Wilhelmovcov alebo zo Salzburgu.

Knieža Pribina bol naším prvým známym christianizátorom. Treba predpokladať, že bol kresťanom, a neskorší krst v Traismaueri prijal iba podmienečne (nebolo tam žijúcich svedkov svedčiacich o platnosti jeho krstu). Podunajsko bolo už dlho predtým pod silným kultúrnym vplyvom Východofranskej ríše, najmä Bavorska, a naklonené kresťanskej kultúre. (Posledný avarský kagan prijal krst už v roku 795.)

V roku 833 dobylo slovenské knieža Mojmír, vládca starej Moravy (jej hranice s Nitravou boli na Malých Karpatoch a Dunaji – Devín bol staromoravským hradiskom), Pribinovu Nitravu. Knieža Pribina ušiel a Nitrava sa stala autonómnou súčasťou Mojmírovej ríše. Odvtedy sa nová dŕžava nazývala Veľká Morava. Bližšie okolnosti a príčiny tejto udalosti nie sú známe. Jediným písomným prameňom je spis O obrátení Bavorov a Korutáncov z roku 870, ktorý spomína okrem vysviacky kostola v Nitre (asi v roku 828) aj neskoršie Pribinovo vyhnanie z Nitry.

■ MOJMÍROV VPÁD

Z historických súvislostí vyplýva, že sa odohralo v prvej polovici roku 833. Moravské knieža Mojmír bol už kresťan. Moravskí Sloveni prijali oficiálne kresťanstvo v roku 831. No christianizácia tam už prebiehala desaťročia. Nachádzajú sa tam početné nálezy kresťanských stavieb spred roku 833 (Mikulčice, Modrá atď.).

Knieža Pribina odišiel so svojou družinou k markgrófovi franských „východných oblastí“ (Avarská marka a Korutánska marka) Ratbodovi, ktorý ho v polovici roku 833 (asi v máji) v Regensburgu predstavil kráľovi Ľudovítovi Nemcovi. Pribina pre neochotu Frankov pomôcť mu vrátiť sa do Nitry dostal sa do sporu s markgrófom Ratbodom. Odišiel z Korutánskej marky do Bulharska a neskôr do Chorvátska k svojmu príbuznému, kniežaťu Ratimirovi. V roku 838 však Ratbod dobyl Ratimirovo kniežatstvo, takže Pribina utiekol k Salachovi, kniežaťu Kranska, ktorého územie vtedy už pravdepodobne patrilo do franského Korutánska ovládaného Radbodom. Salacho zmieril Pribinu s Radbodom a pomohol mu získať priazeň kráľa Ľudovíta Nemca.

V roku 839 alebo 840 Pribina dostal od Ľudovíta Nemca do správy územie, ktoré dnes nazývame Blatnianske (Panónske) kniežatstvo (v skutočnosti markgrófstvo), ktoré bolo dovtedy časťou Korutánskej marky spravovanej Ratbodom. Po etnickej stránke ho obývali prevažne panónski Sloveni, ktorých považujeme spolu s nitrianskymi a potiskými Slovenmi za našich priamych predkov. V roku 846 alebo 847 dostal Pribina toto kniežatstvo do doživotnej držby a okolo roku 848 do dedičného vlastníctva. Vo svojom kniežatstve začal rozsiahlu kolonizáciu a christianizáciu. Hlavné mesto Blatnohrad (Mosaburg) dal prestavať na veľkú pevnosť a nechal postaviť najmenej pätnásť kostolov. Pribinovo kniežatstvo evanjelizovali franskí misionári. Pribina zahynul za nevyjasnených okolností vo vojenskom konflikte kráľa Karolmana s Rastislavovou dŕžavou. Jeho úsilie a obrovská podpora šíreniu kresťanskej viery si zaslúži, aby tento panovník na úsvite slovenských dejín a kresťanstva bol uctievaný ako svätec.

■ KOCEĽOVE ZÁSLUHY

V christianizačnej činnosti Pribinovi veľmi pomáhal aj jeho syn Koceľ (Kocelj, Gozil, Chozil, Chezilo, Chezul; * ? – † 876) V rokoch 861 – 876 bol vládcom (markgrófom) Blatnianskeho kniežatstva. Zohral mimoriadne významnú úlohu v podpore kresťanstva, keď v roku 867 vo svojom sídle na Blatnohrade pohostinne prijal Konštantína-Cyrila a Metoda. Solúnski bratia získali Koceľa pre myšlienku zavedenia slovanských prekladov liturgie a v jeho sídle pripravili asi päťdesiat žiakov. Na prelome rokov 869/870 pápež Hadrián II. z iniciatívy Koceľa vysvätil Metoda za arcibiskupa – pápežského legáta pre Panóniu, čím sa nepriamo zaslúžil aj o vytvorenie samostatnej cirkevnej provincie so sídlom na Morave – hlavnom meste ríše. Koceľ bol jediným slovenským panovníkom, ktorý informoval pápeža (v rokoch 870 – 871) o väznení arcibiskupa Metoda. V roku 873 napriek skutočnosti, že jeho územie bolo cirkevne podriadené salzburskému arcibiskupovi, šiel údajne osobne po prepusteného Metoda.

Príčina smrti kniežaťa Koceľa je zahalená tajomstvom. Po jeho smrti zdedili jeho kniežatstvo synovia Viliam a Engelšak. V roku 880 Východofranská ríša zverila správu Blatnianska chorvátskemu kniežaťu Braslavovi. V rokoch 882 – 884 vykonal kráľ Svätopluk niekoľko politických čistiek na bývalom Koceľovom panstve a následne i toto jeho územie pripojil k Veľkomoravskej ríši. Okolo roku 900 bola celá Panónia spustošená nájazdmi kočovných Maďarov.

Zachované zápisy mien významných slovenských kniežat a ich družín v Cividalskom evanjeliári (Cividale v severnom Taliansku) svedčia o veľmi skorej a intenzívnej christianizácii slovenského Podunajska a oprávňujú nás považovať obe slovenské kniežatá sa christianizátorov našich predkov.

Mená slovenského kniežaťa Pribinu, jeho syna Koceľa, chorvátskeho kniežaťa Trpimíra so synom Petrom, ako aj slovinského kniežaťa Vitegu sú dokladom stykov vladárov z troch rôznych slovanských oblastí. Všetci sa stretali na území akvilejského patriarchátu (zaniknuté mesto neďaleko Benátok), odkiaľ čerpali náboženskú a cirkevnú terminológiu všetky tieto slovanské krajiny.

KONFERENCIA

Postavenie Slovákov na jazykovo zmiešanom území Slovenskej republiky a ich vzťah k menšinám bol názov vedecko-teoretickej konferencie, ktorú usporiadala Matica slovenská v spolupráci s mestom Fiľakovo v polovici júna tohto roku. Predseda Matice slovenskej (MS) Marián Tkáč v úvodnom príhovore k národnostnej problematike poznamenal, že na južnom Slovensku „žijú Slováci a chcú tu pokojne nažívať ako doteraz“.

Fiľakovské závery treba preniesť do života

Sila národnostnej politiky

Viliam KOMORA - Foto: Marek HANUSKA

Dodal tiež prianie, „... aby sa postavenie Slovákov zlepšilo“ a dosiahlo sa ich „primerané zastúpenie v samosprávach a iných orgánoch reálne k počtu obyvateľstva, aby sa mladí ľudia vzdelávali vo vlastnom jazyku“. Odovzdal pamätný list MS primátorovi Fiľakova Jaromírovi Kaličiakovi.

■ POSTAVENIE MENŠÍN

So základným referátom na fiľakovskej konferencii vystúpil Jaroslav Chovanec z Katedry právnych a humanitných vied Fakulty masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V analytickom príspevku Ústavnoprávne postavenie a ochrana národnostných menšín v SR okrem iného uviedol, že práva menšín sú u nás zabezpečené, majú nadštandardné kultúrne a jazykové podmienky. Priblížil národnostné zloženie SR, právnu a súdnu ochranu menšín, používanie menšinových jazykov, možnosti sebarealizácie národností, politickú podporu zo zahraničia (Maďarsko) či aktuálnu politiku menšinových maďarských strán v SR, pričom vychádzal aj zo štatistických ukazovateľov. Pri rómskej menšine poznamenal, že údaje sú skreslené, keďže sa asi 200 000 Rómov vzhľadom na používaný jazyk hlási k maďarskej národnosti. Spomenul svoju legislatívnu participáciu na príprave československej federácie a tvorbe Ústavy SR. Zameral sa aj na ďalšie aspekty národnostnej politiky. Podľa J. Chovanca je prioritou pre Slovákov na juhu Slovenska zúčastňovať sa na politickom a spoločenskom živote, pričom menšiny majú v SR práva a možnosti realizácie aj v politike i v kultúre vďaka nadštandardným úpravám, čo príkladne využívajú.

■ VOLEBNÉ PRÁVA

Marián Gešper, tajomník MS, vystúpil s referátom Volebný systém do samospráv a voľby v SR – teória a prax. Vysvetlil ústavné a zákonné práva k voľbám do samospráv VÚC a obcí. Ďalej priblížil volebné právo a spôsob nominovania do orgánov. Porovnával volebný systém relatívnej väčšiny, ktorého forma je účinná vo voľbách do obecnej samosprávy, a jej historické východiská spočívajúce v tradíciách anglosaského, resp. anglického právneho systému. Poukázal na zaujímavú skutočnosť, že v slovenských podmienkach sa tento väčšinový systém prejavuje diametrálne rozdielne ako v západnej Európe. Navrhol zvážiť pomerný systém aj vo voľbách do obecných samospráv. Jeho príspevok vymedzil teoreticko-právne alternatívy a zároveň naznačil praktické východiská v tejto oblasti.

Viliam Komora, riaditeľ Strediska národnostných vzťahov MS (SNV MS), v koreferáte Postavenie a ochrana Slovákov (štátotvorného národa) na jazykovo zmiešanom území SR poukázal na ústavnoprávne a zákonné postavenie Slovákov, na relatívnosť zákona o štátnom jazyku, ktorý je akoby negovaný zákonom o používaní jazykov národnostných menšín. Sústredil sa na základné práva a povinnosti, antidiskriminačné právo. Zameral sa na možnosti ochrany, kde má nezastupiteľné miesto MS a v jej rámci SNV MS. Uviedol niektoré vyhlásenia, podania a sťažnosti tohto pracoviska, ktoré boli prijaté kompetentnými štátnymi orgánmi pre ochranu Slovákov na jazykovo zmiešanom území SR. Upozornil, že Slováci by mali využívať všetky práva, ktoré im umožňuje zákon, najmä zúčastňovať sa na voľbách do samospráv.

■ JUH JE TIEŽ NÁŠ

Predseda MS M. Tkáč už na úvod podnetnej diskusie poznamenal, že náš národ prežil, lebo čerpal a využíval slovenskú národnú kultúru. Upozornil na našu trpezlivosť, pracovitosť a skutočnosť, že sa aj na juhu Slovenska oprávnene cítime ako doma, lebo i tu sme pôvodný, autentický národ. Peter Kozolka z MO MS Senica poukázal na otázky reálneho života v národnostne zmiešanej oblasti, vyjadril sa tiež k školskej problematike, a to na základe svojich bohatých poznatkov a skúseností zo zahraničia.

Primátor J. Kaličiak priblížil situáciu vo „veľkej i komunálnej politike“, pripomenul zlý stav v oblasti budovania cestných komunikácií a infraštruktúry, neúčasti voličov vo voľbách na južnom Slovensku. Vyslovil sa za zmenu volebného systému, školstva a normatívu prerozdeľovania peňazí, ktorá vedie k hrozbe zrušovania základných škôl, keďže – podľa neho – neexistuje adekvátne nastavený systém. Ďalej sa zmienil o činnosti MS vo Fiľakove a okolí. Spomenul, že mnohé veci sa môžu zmeniť vo voľbách. Slováci tu – podľa primátora – žijú v dobrom aj s národnostnými menšinami, konštatoval primátor, čo je na prospech oboch.

Predstavitelia Matice na konferencii.

Zástupca riaditeľa gymnázia vo Fiľakove Juraj Péter diskutoval o školstve, čo ponúka „slovenská čo maďarská škola“. Dotácie (balíček) z Fondu Petra Pázmaňa údajne využívajú Maďari aj Rómovia v SR, preto sa tzv. maďarské školy môžu vďaka tejto finančnej pomoci lepšie vybaviť a získavať žiakov. Položil otázky, čo urobil náš štát pre slovenské školy, a uviedol príklad gymnázia vo Fiľakove k nárastu študentov slovenskej sekcie.

Pred 275 rokmi sa narodil najstarší vojak na svete Ladislav Gabriš-Škultéty

Mundúr nosil osemdesiat rokov

Text a ilustrácia: Pavol M. KUBIŠ

Každý národ má svojich veľkých i malých hrdinov. Oni vlastne píšu svojím spôsobom históriu rodnej krajiny. Muži s mečom a puškou bývajú v dejinách zastúpení azda najčastejšie. Málokto dnes tuší, že my Slováci, o ktorých sa všeobecne vraví, že sme národ holubičí, mali sme vo svojich dejinách najdlhšie slúžiaceho vojaka na svete, ktorý sa narodil práve pred dvesto sedemdesiatimi piatimi rokmi.

Cez malú dedinku Mojtín, vysoko v horách Strážovských vrchov, prechádzali okolo roku 1750 husári. V oblakoch sivožltého prachu sa blýskali krásne kalpaky z kožušiny alebo plsti, ktoré boli súčasťou husárskeho výstroja. Čiapky mali zdobené na vrcholci chocholom. Zelené kacagány, prehodené cez plece, ušité z kožušiny s chlpmi von, aby odrážali ostrie meča. Niekoľko radov bielych a zasa gaštanových koní uháňalo náhornou planinou...

■ TRINÁSŤROČNÝ CHLAPEC

Pred verbovaciu komisiu v Beluši sa postavil ako holobriadok, ktorý vtedy ešte nemal predpísaný vek, aby sa mohol stať husárom. Bol však urastený (ako dospelý meral 180 centimetrov), bystrý a belušského richtára presvedčil, aby sa zaňho prihovoril.

„Belušský richtár zaklamal, že Ladislav Gabriš, s prímením Škultéty, narodený 27. júna 1738 v Mojtíne, má šestnásť rokov, takže môže byť na asentírke odvedený. Trinásťročný Gabriš sa potešil. Vo feudalizme bolo snom mladých chlapcov putovať po Európe, naučiť sa cudzie jazyky, dáke remeslo, získať skúsenosti a vrátiť sa domov. Mladý Gabriš však nechcel po Európe blúdiť ako olejkár, šafraník alebo drotár. Chcel nosiť husársky mundúr, na hlave čákov, po boku ostrú šabľu...“ Pripomínal vo svojom článku Najdlhšie slúžiaci vojak publicista Laco Zrubec (Život, 29/1994).

V onen deň sa chlapec rozhodol pre toto remeslo. Učarovala mu uniforma, dolomán čerešňovej farby, zlaté gombičky, žlté čižmy... Nastúpil na vojenskú službu, ktorá trvala vyše osemdesiat rokov...

■ NAJODVÁŽNEJŠÍ V MONARCHII

Roky utekali, bubny zvolávali do bojov... Musel to byť mimoriadne príčinlivý a ambiciózny mladík. Neľakal sa prekážok a veľmi rýchlo si osvojil vojenské reguly. Rozumel manierom svojich veliteľov a dobre rozumel aj vtedajšej vojenskej technike. Hovorili o ňom, že na koni rajtuje ako ohnivý čert. Majstrovsky ovládal nielen svojho koňa, ale aj šabľu, s ktorou si vraj rozumel ako so sestrou, a pušku mal namiesto manželky.

Laco Zrubec o. i. píše: „Historiografia o Gabrišovi pripomína, že keď si obliekol vojenský mundúr, nevedel čítať ani písať. Ale ako dvadsaťročný už ovládal okrem slovenčiny aj nemčinu a maďarčinu a vedel vraj aj čítať a písať. A čítal veľa...“

O mojtínskom rodákovi kolovali chýry, že mu pomáhajú všetci čerti. Bol vraj najodvážnejším husárom celej monarchie. Nečudo, že za hrdinstvo ho vyznamenali medailou Virtute et exeplo i ďalšími vyznamenaniami.

■ STOVKY BITIEK

Husár Ladislav Gabriš-Škultéty prežil vari šiestich svojich najvyšších veliteľov – panovníkov. Verne slúžil Márii Terézii, Jozefovi II., Leopoldovi II., Františkovi II., Ferdinandovi I. i Metternichovi.

Zakúsil dvadsaťdva vojen, na bojovom poli stál dvestopäťdesiatšesťkrát, pochodoval vo vojenskom šíku dokonca raz aj proti cárovi. Po dva razy stál zoči-voči Turkom. Sedemkrát niesol na bojiskách zá-

stavu svojho pluku proti Prusom. Dvanásťkrát počúval francúzsky chrapot umierajúcich vojakov. Pretrpel niekoľko zranení a bol pri nejednom víťazstve.

Predstavme si boj, v ktorom sa stretne pruská a rakúsko-uhorská armáda. Zahrmia bubny. Pruská armáda vyráža proti nepriateľovi. Keď sa obe línie priblížia k sebe, duní streľba z diel a pušiek. Na krídlach medzitým zúria jazdecké bitky. Uprostred spenených koní drží vysoko vztýčenú zástavu Ladislav Gabriš-Škultéty. Bielu zástavu ôsmeho pluku generála kavalérie baróna Michala Kienmayera nesie na bielom koni. Gabriš má čierny zaprášený čákov, tmavozelený kožuch so žltými gombičkami a nohavice čerešňovo-červenej farby.

V noci sa husári zložia za mestom. Na vojenských cestách sú stále proviantné skladištia. Stoja na vzdialenosť päť dní pochodu. Večerom lietajú iskry z vatry. Okolo ohňa ležia husári a spievajú:

... Riekol bratovi brat z mokrej štvrti,tebe sa od dvoch čiaš hlava krúti?

Mne tie dve-tri, azda ani päť neuhasia ukrutánsky smäd...

Jesenný dážď hádže dlhé tône na rovinu. Gabriš zakrúti zástavu do voskovaného plátna, potom pristúpi ku koníkovi a spod sedla vyberá obľúbené mäso. Stehno zo srny je zabalené v naoctovanej utierke.

„Kto mi urobí miesto?“ opýta sa, keď príde k ohňu. Husári sa pomkli, prestali spievať, lebo Gabriš je čosi viac ako obyčajný husár, je to zástavník – wachmeister, o ktorom aj dôstojníci hovoria len dobre.

■ NAMAĽOVAL HO KLEMENS

Pluk zástavníka Gabriša tiahne na Rumunsko. Pred mestom Veľký Varadín trubač zatrúbi stáť. Verný kôň bielovlasého wachmeistra však kráča ďalej...

Tak umrel Ladislav Gabriš-Škultéty na svojom koni. Bolo to 19. augusta 1831. Mal 93 rokov.

Prvý pamätník slávnemu vojakovi postavili jeho rodáci v roku 1855 v Pružine, neďaleko kostola. Všetky tri nápisy na kamennom obelisku sú v slovenčine.

Medzi Gabrišových obdivovateľov patril aj poľný maršal Ján Baroš Kempen z Fichtenstemmu, ktorý bol vojenským guvernérom Viedne, ale aj čestným občanom Bratislavy. Vo februári 1857 požiadal maliara Jozefa Božetecha Klemensa (1817 až 1883), aby statočného husára namaľoval v slávnostnej rovnošate so zástavou v ruke. Obraz sa nachádza na mojtínskej fare v pozlátenom ráme, s vlastnoručným nápisom majstra Klemensa...

Začiatkom roka 1971 vyšla v banskobystrickom Stredoslovenskom vydavateľstve kniha Cisársky večný vojak, ktorú napísal Ján Martiš (1931 až 1990). A keďže tak ako slávny husár i on pochádzal z Mojtína, kde žil a tvoril, téma mu bola bytostne blízka a v roku 1977 vydal pokračovanie o Gabrišových osudoch v knihe V službách štyroch cisárov.

Dôstojná pietna slávnosť v Nových Zámkoch nebola primerane oznámená

Nepresnosti na hroboch legionárov

Podľa informácií od Márie MALPEROVEJ spracoval Dušan D. KERNÝ

... stopy vojnových udalostí z pamäti ľudí nezmizli.
„Pri príležitosti požehnania vojenských hrobov z obdobia 1914 – 1924 v meste Nové Zámky 29. júna 2013 od 10.00 h do 11.00 h.“ Takýto bol text pozvánky od primátora mesta.

Možno len ľutovať, že to bolo ako dobre utajená akcia, veď mala byť vyhlásená do celého okolitého sveta... Bolo tam deväť poslancov slovenskej koalície v mestskom zastupiteľstve, štyria nezávislí a podľa niektorých svedkov štyria, podľa iných iba dvaja občania Nových Zámkov! Z printových médií bol termín slávnosti oznámený iba v denníku Új Szó (12. 6.). Dlhé mesiace trvajúci záujem o to, ako a či sa obnoví pamiatka padlých, medzi nimi pamiatka legionárov, ktorí bojovali proti boľševickej agresii červených gárd Bélu Kuhna – skôr zrejme vzhľadom na pokoj terajší ako na pokojný spánok vyše dvoch stovák padlých –, sa skončil tým, že o legionároch sa nehovorí. Mnohí, okolo štvrtina z pochovaných, totiž padli až po, a nie počas prvej svetovej vojny.

■ SLABÁ PROPAGÁCIA

Žiaľ, dôstojná slávnosť nebola tak propagovaná, aby sa na nej zúčastnil čo najväčší počet ľudí. V Nových Zámkoch dostali pozvánku iba poslanci MsZ. Obyvatelia, ani novinári (okrem TV JOJ, NZ-TV, CN a jednej novinárky z Új Szó) o tejto akcii nevedeli. Redakciu SNN pozval súkromne jeden z miestnych nadšencov histórie, hoci komunikovala s predstaviteľmi mesta. V NZ. TV, na webe mesta, ani v samotnom meste nebol nijaký oznam o odhalení pamätníka legionárom. Tento fakt nezaznel ani pri dôstojnej slávnosti, na ktorú boli pozvaní všetci veľvyslanci, resp. predstavitelia veľvyslanectiev štátov, z ktorých pochádzali padlí vojaci. Pomník je venovaný padlým vojakom v prvej svetovej vojne. Toto odznelo v slovenskom, v anglickom i v maďarskom jazyku. Na spomienkovej slávnosti sa zúčastnili veľvyslanec Ruskej federácie Pavel Maratovič Kuznecov a zástupcovia veľvyslanectva Poľskej republiky, Maďarska a Českej republiky.

■ PRED STO ROKMI

„Iba niekoľko mesiacov chýba do sto rokov od začatia obdobia, ktoré je v histórii ľudstva zapísané krvavými písmenami ako začiatok prvej svetovej vojny ... v tejto parcele novozámockého cintorína snívajú svoj večný sen stovky známych a neznámych vojakov a civilné osoby dvanástich národností. Všetci sú obeťami prvej svetovej vojny a po nej nasledujúcich udalostí bez rozdielu na ich vierovyznanie, národnosť a štátnu príslušnosť. V spoločných vojnových hroboch ich spája spoločné meno. Prišli o svoj život v Nových Zámkoch a v blízkom okolí,“ povedal vo svojom príhovore primátor mesta. Tiež pripomenul: „Pozostalých rodinných príslušníkov obetí bojov nech uctí tá skutočnosť, že o miesto posledného odpočinku ich otcov, dedov, príbuzných a známych je v Nových Zámkoch dobre postarané.“

Po ňom sa prihovorili k prítomným zástupcovia všetkých cirkví. Mgr. Zoltán Ďurčo, biskupský vikár a dekan rímskokatolíckej farnosti v slovenskom i v maďarskom jazyku, Mgr. Janka Uhliková, farárka evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v slovenskom jazyku, a farár reformovanej cirkvi Sándor Nátek v maďarčine. Zoltán Ďurčo požehnal hroby, ktoré symbolizujú kríž. Vence k pomníku položil primátor mesta, veľvyslanec Ruskej federácie, zástupcovia veľvyslanectva Poľska a Maďarska. Sviečky zapálili zástupca veľvyslanectva Českej republiky, poslankyňa VÚC NSK, poslanec MsZ a zástupkyne MO MS.

Po pietnej slávnosti, ktorá bola naozaj excelentná a dôstojná, si zástupcovia veľvyslanectiev prezreli pomník a nápisy na ňom.

■ DÔSTOJNÝ AKT

Zaujímavosťou a veľkou atrakciou, na ktorú primátor pozval zástupcov veľvyslanectiev, bol Letecký deň v Nových Zámkoch. Pozvanie prijali. Možno preto ten časový zhon. A možno budem trochu osobná. Blahoželám nášmu mestu a podotýkam, že hroby, pamätník a akt požehnania boli skutočne dôstojné. Len sme zabudli a zámerne vyškrtli legionárov! Tí padli v bojoch o Slovensko v rokoch po prvej svetovej vojne. „Nepochopila som, a nebola som sama, načo bolo potrebné poslancom ohlásiť našu prítomnosť na cintoríne, na ktorý by sa vmestili stovky ľudí. Bolo nás tam okolo dvadsaťpäť. Z pozvánky vyplývalo že odpoveď o účasti alebo neúčasti treba oznámiť do 25. júna,“ povedala pre SNN poslankyňa M. Malpertová. SNN naďalej sledujú príbehy pomníkov na južnom Slovensku, ako aj osud snahy obnoviť súsošie v Nových Zámkoch na cintoríne v rozsahu 225 štvorcových metrov, ktoré v roku 1933 mesto Nové Zámky natrvalo odovzdalo československým ozbrojeným silám.

AKTUÁLNE

Slovenské národné noviny potešilo piatkové stretnutie odborníkov na železničnú dopravu v Moskve. Potvrdili totiž to, čo je našou témou už druhý rok. Centrálna Európa má záujem na predĺžení širokorozchodnej trate (ŠRT) až po Dunaj.

Širokorozchodná zaklopala na dvere

Reprezentatívnosť stretnutiu, ktoré predchádzalo rozhodnutiu, potvrdzuje skutočnosť, že sa na ňom zúčastnili nielen zástupcovia Ruska, Ukrajiny a Slovenska, ale aj Rakúska. Hoci sa to mnohým „pseudoodborníkom na všetko“ na Slovensku zle číta, práve Rakúsko formulovalo najintenzívnejší záujem na predĺžení Transsibírskej magistrály až po Viedeň. Ekonomický cieľ je totiž nanajvýš jednoduchý – zvýšiť objem prepravy tovarov medzi trhmi v strednej Európe a ázijským obchodným priestorom. Sekundárny efekt, nijako menej dôležitý, spočíva v potenciáli tisícok nových pracovných miest len na území Slovenska. Nadpolovičná väčšina z nich má trvalý charakter. Presne s týmto ráta napríklad vláda v Rakúsku. Preto má dominantný záujem na predĺžení ŠRT až po Viedeň.

Treba však pripomenúť, že súčasťou už niekoľkoročného projektu sú aj nasledujúce podmienky. Objem prekládky tovaru v našej Čiernej nad Tisou neklesne. Tam sa budú prioritne prekladať zásielky určené pre železničné koridory do Rumunska, Bulharska, prípadne aj do ďalších krajín v okolí Čierneho mora. Ďalšou významnou podmienkou slovenskej strany je výstavba obrovského prekládkového terminálu v širšom okolí Bratislavy v smere na Záhorie. Ten by zas slúžil na smerovanie vlakových zásielok ďalej na Moravu a do Čiech s možným pokračovaním až do Hamburgu. Viedeň by prekladala tovary určené pre Rakúsko, Taliansko, Francúzsko a Pyrenejský polostrov. Železničné spojenie z Viedne do Vladivostoku by sa mohlo stať vážnou konkurenciou pre lodnú dopravu. Tej trvá prevoz nákladu na ruský Ďaleký východ približne 30 dní. Vlak by to na trase Vladivostok – Moskva – Kyjev – Bratislava – Viedeň dokázal skrátiť o polovicu. Pri expresných nákladných vlakoch je možnosť zvládnuť vzdialenosť Viedeň – Vladivostok za osem až deväť dní.

Možnosti výstavby budú teraz predmetom skúmania odborníkov a v roku 2014 by malo padnúť konečné rozhodnutie, to je jeden zo záverov stretnutia v Moskve. Transsibírska magistrála je najdlhšia železničná trať na svete, hlavná dopravná tepna Ruska dlhá viac ako 9 000 kilometrov. Cesta z Moskvy do Vladivostoku pretína takmer 90 miest a trvá šesť dní. Magistrála je veľmi dôležitá z obchodného hľadiska a celkovo ročne prepraví asi 20 000 kontajnerov. Na magistrálu sa navyše napájajú vlaky smerujúce do Číny, Mongolska či Severnej Kórey. Jej prevádzkový potenciál je však nevyužitý, priepustnosť tejto trate umožňuje zvýšiť denný počet vlakov až niekoľkonásobne. Tému naše noviny naďalej pozorne sledujú.

Ivan BROŽÍK

ROZHOVOR TÝŽDŇA

Profesor Milan Melník je v autoritatívnej encyklopédii ako vedecká osobnosť sveta

Cesta k sláve vedie údolím pokory

Ako malý chlapec premýšľal o tom, prečo je mlieko biele, keď kravy spásajú zelenú trávu. Ako vedec dokáže vysvetliť, prečo majú aristokrati modrú krv. Jeho záujem po skončení Farmaceutickej fakulty UK v Bratislave sa sústredil na biokovy. Teda na kovy v ľudskom organizme. V rokoch 1968 - 1971 absolvoval vedecký pobyt na univerzite v Helsinkách. V rokoch 1976 a 1977 sa do Helsínk vrátil prednášať. Osemdesiate roky pôsobenia na York University v Toronte mu vyniesli renomé vedca, ktorý má najrozsiahlejší prehľad o štruktúrach komplexných zlúčenín významných bioelementov. S pribúdajúcimi výsledkami prichádzali aj významné ocenenia. Vari najprestížnejšie v roku 2005, keď na návrh univerzity v Cambridgi zapísali profesora Milana MELNÍKA (1938) do svetovej encyklopédie ako Vedeckú osobnosť sveta.

Zhovárala sa Eva ZELENAYOVÁ – Foto: Ladislav LESAY

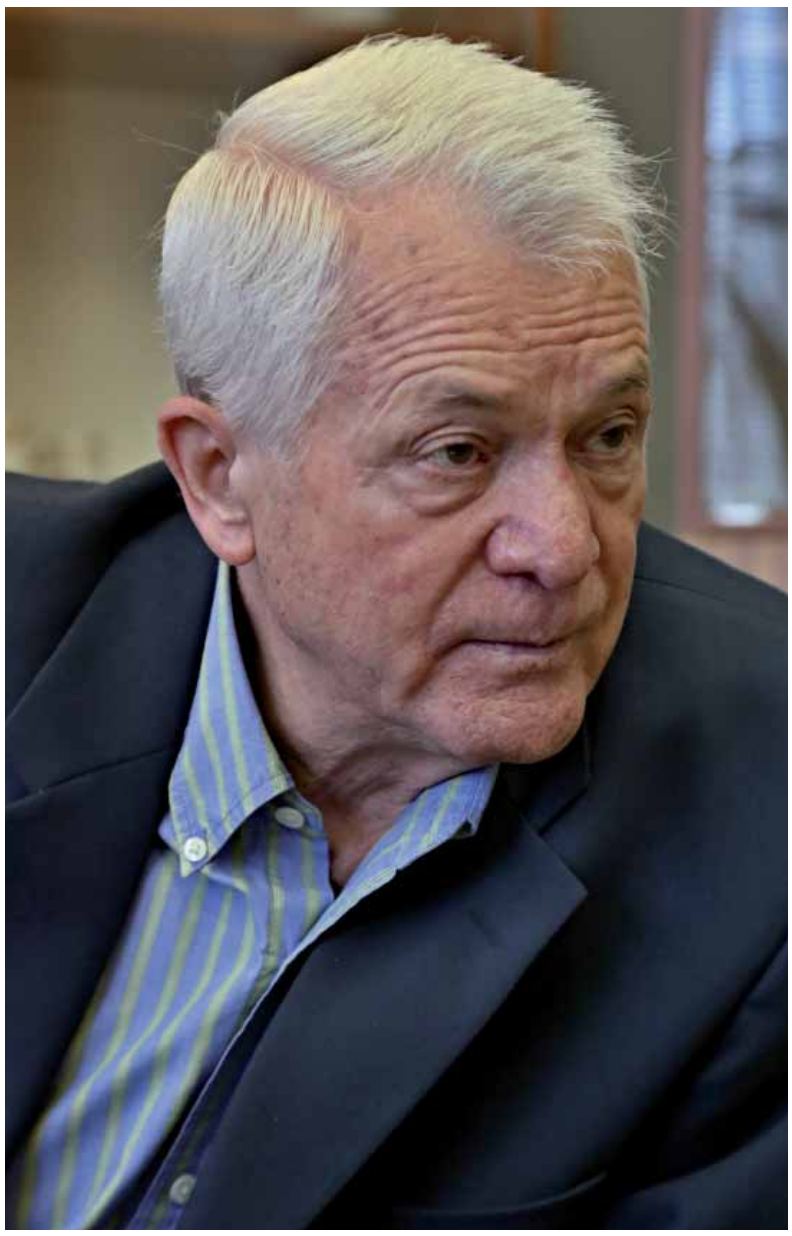

● Je preto prekvapujúce, že na internetových stránkach sa o vás veľa nedá nájsť. Keby ste neboli v roku 2009 kandidovali na funkciu prezidenta republiky, tak prípadný záujemca o vašu prácu nenájde takmer nič. Čo myslíte prečo?

My Slováci sme už zrejme takí, akosi si nevieme vážiť ľudí, ktorí robia dobré meno našej krajine. A, pravdupovediac, nikdy som nemal ambície venovať veľa času popularizácii svojej osoby. V oblasti vedy máme dosť významných osobností pracujúcich doma i v zahraničí. Na Slovensku sa nepestuje popularizácia vedy ako napríklad vo Fínsku, kde od vedcov sa vyžaduje oveľa väčší podiel na rozvoji štátu. Pretože veda sa chápe ako hybná sila rozvoja spoločnosti. Nanajvýš dokážeme oceniť športovcov, ale aj na nich zanevrieť, keď sa im nedarí.

● Vy nemáte rád šport?

Isteže mám, v mladosti som veľa športoval a dodnes cvičím. Šport ma veľa naučil. Vyhrávať, ale aj prijímať porážku. To je obrovská skúsenosť do života. Lebo či v športe alebo vo vede nie je každý deň sviatok. Nemožno chcieť, že sa vám bude každý deň dariť. Treba vedieť aj zdolávať prekážky. Svojim študentom ustavične pripomínam, aby športovali. Lebo šport ich naučí vyhrávať i prehrávať.

● Ste zakladateľom bioanorganickej chémie v bývalom Československu i na Slovensku. Čo je krásne na tomto vednom odbore?

Fascinuje ma, ako chémia zasahuje do biológie a medicíny. Hovorí sa, že chémia je život a život je chémia. Všetky procesy prebiehajúce v tele človeka, či je to smiech, plač, objatie alebo zdvihnutie ruky, prechádzajú cez mozgové impulzy, prakticky cez biokovy. Človek si neuvedomuje, že ak chce vstať, v mozgu prebehne vyše tritisíc impulzov v priebehu nanosekundy. Tieto vzruchy sa prenášajú cez biokovy, v tomto prípade cez sodné a draselné katióny. Ja som sa začal špecializovať na meď a zinok. Meď je jedným z veľmi významných biokovov. Kedysi som ju nazval chameleónom.

● Prečo?

Pretože je schopná vytvárať veľké množstvo variácií svojej existencie v ľudskom organizme. V tele človeka má niekoľko desiatok modifikácií, hovoríme im modré proteíny, pretože meď vo vodnom prostredí je modrá. Modré proteíny katalyzujú celý rad procesov.

● Teda ľudia s modrou krvou majú veľa medi?

Áno, majú zvýšený obsah medi, čo súvisí s príbuzenskými vzťahmi. V minulosti, aby sa majetky netrieštili, často dochádzalo k sobášom medzi príbuznými, čím sa zvyšoval obsah medi v krvi ich potomkov. Ale mať modrú krv nie je nijaké víťazstvo. Meď patrí medzi významné biokovy. V tele človeka sa nachádza 80 – 120 miligramov medi viazanej na proteíny, ktoré sa nazývajú „modré“ . Tieto modré proteíny v tele človeka katalyzujú celý rad biochemických procesov. Jedným z takýchto je aj tvorba hemoglobínu. Biokovy majú významný podiel napríklad i pri tvorbe inzulínu, ako aj v celom rade ďalších biochemických procesov, ktoré v tele človeka nepretržite prebiehajú na báze metaloproteínov.

● Fascinuje vás veda?

Samozrejme, veď sa jej väčšinu svojho života venujem, no predovšetkým príroda, ktorá napriek tomu, že veda úžasne napreduje, vždy bude pred nami. Či sa nám to páči alebo nie.

● Nestvorili sme ju, nemôžeme ju ani poznať.

To je pravda, my ju poznávame, ale nepoznáme v celej jej geniálnej štruktúre. Niekedy počúvam, keď prednášam lekárom alebo farmaceutom, že keď veda tak napreduje, kedy zlikvidujeme ochorenia. Moja odpoveď znie – nikdy. Lebo keď nebudú ochorenia, nebude život. Pretože mnohé mikroorganizmy existujú v súčinnosti s nami. Na jeden štvorcový centimeter pripadá päť miliónov mikróbov, ktoré s nami koexistujú. To sú tzv. užitočné mikróby. A ďalšie nás atakujú. Prebieha ustavičný boj. Keď sa tento boj skončí, skončí sa život. Ale ten boj sa nikdy neskončí. Samozrejme, že vieme potláčať a liečiť niektoré ochorenia, ale vždy sa vynárajú nové. A budú sa vynárať, či chceme, alebo nechceme.

● Ako sa vám javia geneticky modifikované potraviny?

Geneticky modifikované potraviny podľa môjho názoru nemajú čo robiť na jedálnom lístku. Pretože predstavujú zásah do základných genetických vlastností organizmu. Ide o aplikáciu génu, ktorý sa vymyká z prirodzenej existencie života, a preto to považujem za škodlivé. Geneticky upravená rastlina má zmenené vlastnosti, nabúra náš genetický systém, pre organizmus je cudzím elementom. Geneticky upravované rastliny nemajú žiadne parazity. Čo má za následok, že ich netreba nejako zvlášť ošetrovať a už to je signál neprirodzeného stavu.

● V súčasnosti sa veľa diskutuje o vakcinácii, dokonca vznikajú celosvetové hnutia proti očkovaniu. Poukazuje sa na to, že nosičmi vakcín sú nebezpečné kovy ako hliník a ortuť. Aký je pohľad odborníka na túto problematiku? Čo si o tom myslíte?

Hliník a ortuť sú veľmi toxické látky, ale aj soľ môže byť jedom, keď sa konzumuje v nesprávnych dávkach a v nesprávnom čase. Na hliník či ortuť vo vakcínach sa nemôžeme pozerať ako na kovy, ktoré poznáme. Vo vakcíne sú viazané na organické substráty a stávajú sa zlúčeninami hliníka či ortuti a ich toxicita sa stráca. Záleží iba na tom, ako sú viazané. To sa týka aj medi. Napríklad konzumácia nekvalitného vína s vysokým obsahom medi spôsobuje, že sa s tým organizmus nevie vyrovnať a dochádza k rozličným ochoreniam (tvorba inzulínu, Wilsonova choroba a pod.). Z pohľadu klinickej biochémie sa treba na túto problematiku dívať komplexne. No každý človek je jedinečný a reaguje inak nielen na očkovanie, ale aj na potraviny. Kým pre niekoho múčne jedlá sú pochúťkou, iného zabíjajú.

● Stali ste sa osobnosťou sveta. Za čo?

Zrejme za výsledky, ktoré som dosiahol mojím výskumom a publikoval. Prednášal som na vedeckých pracoviskách v desiatkach krajín sveta (napríklad na viac ako 150 univerzitách), moje práce sú často citované, mám často žiadosti doktorandov z celého sveta, ktorí chcú pracovať v našich laboratóriách. Len škoda, že niet peňazí. Aká by to však bola reklama pre náš malý štát!?

● Cítite sa slávnym človekom?

Čo je to vlastne sláva? Už naši múdri predkovia hovorili, že poľná tráva. Cesta k sláve vedie údolím pokory. A vôbec nejde o slávu, ale o to, aby sme boli užitoční svojej krajine. Slovensko nemá žiadne iné bohatstvo okrem ľudí a svojich zásob vody. A tomu treba prispôsobiť vzdelávanie. Malo by byť na vysokom stupni, čo, žiaľ, nie je. Na cestách sa mi niekoľkokrát stratili kufre, pričom na druhý deň po príchode som mal prednášať. Ale nechýbali mi. Pyžamo mi kúpili a ostatné som si priniesol v hlave. A na to sú školy. Ibaže u nás ich úroveň poklesla. Za ostatných dvadsať rokov sa školstvo ustavične reformovalo, no nevidím nijaké pozitívne výsledky týchto reforiem. Ako je možné, že v 21. storočí nemajú žiaci na základných školách učebnice? Keď som po vojne nastúpil do základnej školy, mali sme traja jednu čítanku. Dva roky po vojne sme už mali všetci všetky potrebné knižky. A tu v 21. storočí chýbajú žiakom učebnice? Alebo vyjde matematika a je v nej vyše sedemdesiat chýb? Ako je to možné? Kto je za to zodpovedný?

● Podľa niekoho je to demokratické. Môžeme všetko a nemusíme nič.

Ak nebude jasne formulovaná zodpovednosť, je to obyčajný chaos. Keď budeme takto pokračovať, tak je to prešľapovanie na mieste, čo je charakteristické pre túto dobu.

● Vidíte východiská?

Prijal som kandidatúru na funkciu prezidenta, lebo verím, že z tejto pozície môžem niektoré veci ovplyvňovať. Som občianskym kandidátom s podporou zahraničných Slovákov, Panslovanskej únie, NEZES-u, architektov, ozývajú sa aj iné skupiny, inteligencia. Mojím krédom budú tri „S“. Sociálnosť, svornosť a spravodlivosť. Tieto tri es by mal každý občan štátu považovať za minimálny ideál tejto etapy vývoja našej spoločnosti, či je radový zamestnanec alebo politik. V tom vidím východiská, ale následne by malo nasledovať množstvo konkrétnych tvorivých činov každého z nás.

● Dnes politikom na Slovensku takmer nikto neverí.

Lebo často iné hovoria a iné konajú. Charaktery ľudí sa najvýraznejšie prejavia, keď získajú moc. A je jedno či na pozícii riaditeľa nemocnice alebo predsedu vlády, parlamentu či prezidenta. Vtedy sa ukáže kto je kto. Žiaľbohu, naša politická scéna je previazaná cez financie, ale aj to treba v rozumnej miere regulovať.

● Myslíte si, že je možné prekonať bariéru nadnárodných korporácií, ktoré korumpujú politikov? Je vôbec možné zvrátiť súčasný trend?

Ja si myslím, že sa to dá a aj musí. Aj to je oblasť, v ktorej bude treba spojiť racionálne s po stáročia overenými mravnými princípmi.

● Teda kvitne korupcia.

Áno a na Slovensku je podľa zistenia viacerých agentúr jednou z najhorších... Prijal som kandidatúru, lebo keď niekto prejde úskalím života bez kontaktov a k niečomu sa prepracuje, tak by si zaslúžil dôveru.

● To by bola tá najlepšia kampaň, ale vidíte, že realita je iná.

Nuž, ale po voľbách nech národ neplače. Je veľmi dôležité rozlíšiť v kandidátoch politikov od štátnikov. Politici obhajujú záujmy svojej strany, a často aj svoje osobné, štátnici záujmy štátu a ľudu. Ja som do nijakej politickej strany nikdy nevstúpil, hoci som mal množstvo príležitostí. Či v predchádzajúcom režime alebo po roku 1989. Iste, dali mi to v minulom režime pocítiť, no napriek tomu som sa vždy rád vracal domov.

● Precestovali ste mnoho štátov. Kde sa vám najviac páčilo?

Jednoznačne vo Fínsku. Je to veľmi kultivovaná krajina, bez korupcie, s príkladným vzťahom k prírode. Ľudia sú úprimní a pracovití. Pritom nemôžem povedať, že Fíni sú šikovnejší ako Slováci, len tam platí princíp, že ty slúžiš mne, ja slúžim tebe. Teda keď tam prídete na úrad, cítite sa ako človek, čo u nás nie je pravidlom. A toto sa musí zmeniť. Musíme vedieť spolupracovať, dopriať si a vzájomne sa rešpektovať.

● Teda nielen brať, ale aj dávať.

Presne tak, pretože šťastie človeka nespočíva len v tom, že robím to, čo sa mi páči, ale že nachádzam zaľúbenie v tom, čo robím. A niekedy dávať je oveľa viac ako dostávať.

● Ste členom Matice slovenskej?

Nie, nie som jej členom, ale v jednej jej komisii pracujem. Matica v rôznych obdobiach života Slovákov urobila veľa pre ich pozdvihnutie na moderný národ a mala by byť jedným z pilierov nášho národa.

● Prečo ste veriacim človekom?

Jednak som prevzal tradičnú vieru svojich predkov a okrem toho si myslím, že neexistuje na svete človek, ktorý by v niečo neveril. Veriť v život je tiež viera. Čím viac vnikám do poznatkov vedy, ktorú aj sám rozvíjam, tým viac cítim a vidím, že vždy sme kdesi na začiatku, že niečo je nad nami.

● Pravdepodobne by s vami nesúhlasili naši liberáli, ktorí podporujú homosexuálne manželstvá a adopcie detí homosexuálnymi dvojicami. Nevidíte v tomto trende boj proti životu samému?

Homosexuáli za to nemôžu. Ak sa dvaja ľudia rovnakého pohlavia majú radi, je to ich vec, treba ich rešpektovať. Ale nevidím dôvod na uzákoňovanie ich vzťahu, lebo dobrým základom štátu je rodina. Pojem manželstvo je zväzok dvoch pohlaví a nie jedného.

● Pôsobíte navonok pokojne a vyrovnane. Usmievate sa.

Človeku robí dobre, keď vidí ľudí usmievať sa. Pri úsmeve sa zapája 316 svalov zo 640. Ak sa človek denne aspoň 5 – 10 minút úprimne usmieva, posilňuje imunitný systém, ľahšie prekonáva ochorenia, problémy, upravuje sa mu srdcová činnosť i krvný tlak. Tento úžasný pozitívny faktor, ktorý spríjemňuje život nielen nám, ale aj nášmu okoliu nás nič nestojí. Preto skúsme sa na seba usmievať.

Chorvátsko sa stalo dvadsiatym ôsmym štátom európskeho spoločenstva

Zrejme viac na rozpaky než na radosť občanov

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ - Foto: archív SNN

Na trhoviskách vo všetkých väčších chorvátskych mestách od rána 1. júla štrajkovali predavači ovocia a zeleniny, ktorých vraj môže zruinovať nariadenie ministerstva financií zo Záhrebu. Do registračných pokladníc musia povinne nainštalovať nový program v cene až tri tisíc eur. Softvér prenáša ceny predaných položiek cez internet priamo do databázy daňových úradov. Vstup svojej vlasti do EÚ od 1. júla tak „oslavovali" tisíce tvrdo pracujúcich trhovníkov v štrajku. Oslavovať nemali čo ani zamestnanci mliekarne v Šibeniku, kde ich v ten slávnostný deň prišlo o prácu vyše sto šesťdesiat...

Posledný deň tohtoročného júna sa v chorvátskej televízii v debatných reláciách vystriedali azda všetci známejší domáci politici, aby svojim voličom potvrdili, že vstup štátu do EÚ bude pre všetkých občanov prínosom. Ešte predtým, 22. 6., oslávili Chorváti štátny sviatok víťazstva nad fašizmom a neskôr 25. 6. víťazstvo vo vojne za nezávislosť po oddelení Chorvátska od Juhoslávie. Deň vstupu do EÚ, teda 1. júl, čo bolo v pondelok, poslanci parlamentu prezieravo za sviatok nevyhlásili, aby neprovokovali obyvateľov oblastí vzdialených od Záhrebu, kde sa názory na vstup štátu do EÚ výrazne líšia od tých, ktoré hlásala už dávnejšie záhrebská politická špička.

■ VETERÁNI A PYROTECHNICI

Majiteľ prepravnej firmy Darko Kučič z Rijeky mi v posledný júnový deň povedal: „Zajtra sa tento štát, za ktorý som bojoval vo vojne, dobrovoľne vzdá časti suverenity. Oddelili sme sa od Juhoslávie, aby sme si mohli vládnuť sami, a teraz naši politici dajú nemalú časť správy tohto štátu byrokratom v Bruseli. Za toto sme nekrvácali!" Jeho názor zdieľajú mnohí veteráni vojny za nezávislosť a vyjadrili ho 25. 6. na zhromaždení v Záhrebe, kde vláde odovzdali posolstvo o povinnosti politikov chrániť národné záujmy všetkých občanov.

K veteránom vojny sa pridali pyrotechnici. Vyhlásili štrajkovú pohotovosť a žiadali zvýšenie platov za rizikové povolanie, pri ktorom ich za posledné roky zahynulo vyše šesťdesiat. Ide o príslušníkov špeciálnych oddielov, ktorí majú dlhodobú úlohu odmínovať všetky oblasti Chorvátska, kde doteraz leží v zemi nespočetné množstvo vražednej munície.

V nedeľu 30. 6. večer v Splite rockový spevák Marko Perkovič Thompson mal v rámci koncertu na štadióne futbalového klubu Hajduk štyridsať tisíc divákov, čo je štyrikrát viac, ako ich prišlo na oficiálne polnočné oslavy vstupu do EÚ v Záhrebe. Na tých sa zúčastnilo asi desať tisíc prívržencov EÚ. Hudobník Thompson je ikona chorvátskej hudobnej scény aj vďaka textom piesní s neskrývane vlasteneckým obsahom. Jeho skladby znejú po celom pobreží a spievajú si ich dievčatá v pubertálnom veku aj vojenskí vyslúžilci.

■ HRDINA PRED TRIBUNÁLOM

Chorvátsky premiér Zoran Milanovič tvrdí, že vstupom do EÚ sa Chorvátsko nevzdalo nijakej časti svojej suverenity. Prístupové rokovania, sprevádzané mnohými komplikáciami, trvali 2 827 dní. Chorvátsko oficiálne požiadalo o členstvo v EÚ v Aténach vo februári 2003 a štatút kandidátskej krajiny dostalo v júni 2004. V decembri 2004 Európska rada prijala rozhodnutie o termíne začatia prístupových rokovaní s Chorvátskom na 17. marca 2005 za predpokladu, že krajina bude plne spolupracovať s haagskym tribunálom OSN pre vojnové zločiny v bývalej Juhoslávii. Túto podmienku však Záhreb podľa EÚ nesplnil, a tak sa prístupové rokovania po intenzívnom diplomatickom úsilí začali až 4. októbra 2005.

Dôvodom komplikácií bol bývalý generálplukovník chorvátskej armády Ante Gotovina, obvinený tribunálom OSN z vojnových zločinov, ktorých sa mal dopustiť počas operácie Búrka v auguste 1995. Ante Gotovina bol stratégom oslobodzovacej operácie a stal sa novodobým národným hrdinom. Súhlas Záhrebu s jeho zatknutím a vydaním do Haagu považovali za zradu najmä veteráni, ktorí oslobodzovali všetky Srbmi obsadené územia. Gotovinu zatkli v decembri 2005 na španielskom ostrove Tenerife. V apríli 2011 ho tribunál OSN odsúdil na dvadsaťštyri rokov odňatia slobody, ale vlani 16. novembra ho vyšší senát medzinárodného tribunálu v odvolacom konaní zbavil všetkých obvinení a nariadil jeho prepustenie.

Celá táto medzinárodná justičná fraška ešte viac zvýšila popularitu Anteho Gotovinu a mnohým chorvátskym odporcom vstupu do EÚ potvrdila, že politici v Záhrebe budú uprednostňovať nariadenia Bruselu pred záujmami vlastných občanov.

„Kauza Gotovina, ktorý bol aj mojím veliteľom, dokazuje, že Záhreb konal účelovo a bol schopný obetovať aj osloboditeľa veľkej časti našej vlasti. Je mi z toho zle," povedal mi Darko Kučič v aute na diaľnici z Rijeky do Zadaru a dodal: „Politici vyhlasovali, že Brusel nám pomôže riešiť naše problémy. Ale ako? Nezamestnanosť a korupcia, to sú veci, ktoré tu politici neriešili dvadsať rokov a teraz to za nich vyrieši niekto iný? To je smiešna predstava a my sa nedáme oklamať!"

■ SPÁNOK NAMIESTO OSLÁV

Vstupom do Európskej únie sa Chorvátsko zmení na lepšie, povedal krátko po polnoci na ústredných oslavách v Záhrebe predseda Európskej rady Herman Van Rompuy. „Gratulujem, Chorvátsko! Úderom polnoci vaša krajina prekročila dôležitú hranicu, ktorá zmení život tohto národa na lepší. Vždy ste boli Európania a teraz ste členmi Európskej únie. V mene vedúcich predstaviteľov dvadsiatich siedmich členských krajín, z ktorých mnohí sú tu, vítam vás z celého srdca," vyhlásil Van Rompuy na slávnostnom ceremoniáli na hlavnom záhrebskom námestí Trg Bana Jelačiča. Polnočné príhovory a oslavy prenášala televízia do všetkých kútov krajiny. V niektorých mestách a letoviskách jadranského pobrežia namiesto sledovania priameho prenosu z najväčšieho záhrebského námestia domáci obyvatelia radšej spali, aby ráno boli pripravení prácou si zarábať na živobytie v cestovnom ruchu. Prvý júl je neoficiálnym začiatkom hlavnej letnej sezóny a počas nej treba zarobiť aj na tie mesiace, keď sú turistické centrá v podstate bez príjmov.

Chorvátsko sa vstupom do EÚ vrátilo na svoje právoplatné miesto v srdci Európy, konštatoval predseda Európskej komisie José Manuel Barroso. Chorvátsko je dobre pripravené, uskutočnilo dôležité reformy a je príkladom pre ostatné štáty v regióne. „Výzvy v našom svete sú obrovské. Ako súčasť európskej rodiny Chorvátsko už nie je osamotené. Rovnako ako Európska komisia podporila váš vstup, pomôže vám aj ako členskému štátu," dodal Barroso.

■ RADOSTNÉ OHŇOSTROJE

Vukovar a Dubrovník sú dve najvýchodnejšie väčšie mestá, ktoré boli veľmi postihnuté vojnou spred dvoch desaťročí. Pravda, Vukovar je na severe v Slavónsku a Dubrovník na juhu pri mori. V oboch mestách sa paralelne konal živý koncert na oslavu vstupu Chorvátska do EÚ, ktorý vyvrcholil Beethovenovou deviatou symfóniou s Ódou na radosť, ktorá je neoficiálnou hymnou EÚ. Nasledovali slávnostné ohňostroje. Najdlhší v hlavnom meste Záhrebe, kratšie v iných veľkých mestách.

V krajskom, respektíve župnom meste Zadar ohňostroj nebol. Janica Draguličová, pracovníčka zadarskej turistickej agentúry, mi vysvetlila: „Zadar nemá v Záhrebe veľmi priaznivé postavenie. Mesto nemá peniaze na vyhadzovanie do vzduchu. Celé pobrežie odovzdáva vláde v daniach nemalé financie, ale veľa sa ich sem nevracia. Politici oslavujú, ale ľudia musia na ich oslavy zarábať a platiť dane. Čomu sa tu my máme tešiť? Ich naplneným ambíciám? Čo z toho máme? Len väčšie dane a viac problémov..."

Inak Zadar ako centrum severnej Dalmácie mal svoje problémy s vnútrozemskými metropolami už aj v minulosti. Kultúrne a obchodné prímorské sídlo s tritisícročnou históriou známe aj ako Zlaté mesto si vždy dalo záležať na svojej identite. Počas druhej svetovej vojny bolo zbombardované americkými lietadlami a jeho historické centrum zhorelo do tla. Mesto Zadar, v taliančine známe ako Zara, sa ako autonómna oblasť pridalo k Mussoliniho Taliansku a bombardovanie bolo dôsledkom tohto rozhodnutia obyvateľov mesta potvrdeného referendom. K Juhoslávii pričlenil Zadar až komunistický režim maršala Tita v roku 1947. Hnev na Juhosláviu sa v meste obnovil po novom ostreľovaní z lodí patriacich pod Belehrad počas vojny v roku 1992. Ohňostroje už Zadarčania nepotrebujú, mali ich dosť a boli vražedné.

■ OBOHATIA VŠETKÝCH

Krátko po polnoci, teda v prvých minútach nového dňa a vítania pre Chorvátsko nového nadnárodného systému, predseda Európskeho parlamentu Martin Schulz ocenil, že Chorvátsko vytvorilo inštitúcie založené na hodnotách demokracie, zmierenia a právneho štátu a reformovalo svoju ekonomiku, aby bola konkurencieschopnejšia. „Ukázali ste, že odhodlaním a tvrdou prácou sa dá dosiahnuť členstvo v EÚ," povedal Schulz v prejave na námestí v Záhrebe. Podľa neho v oblasti západného Balkánu, ktorým ešte pred dvadsiatimi rokmi otriasala vojna, prispieva európska integrácia k mieru a pozitívnej zmene. „Príspevok Chorvátska do spoločného európskeho projektu obohatí všetkých," dodal Schulz.

Na oslavy do Záhrebu pricestovalo až sto sedemdesiat vysokopostavených hostí, z toho pätnásť prezidentov, trinásť predsedov vlád a troch predsedov parlamentov. Zúčastnili sa na nich aj srbský prezident Tomislav Nikolič a premiér Ivica Dačič, čiernohorský prezident a premiér Filip Vujanovič a Milo Djukanovič. Nechýbali ani český prezident Miloš Zeman a slovenský premiér Robert Fico. Ten priletel ako posledný z predsedov vlád neskoro večer. Dovtedy ho na stretnutí pozvaných hostí zastupoval minister zahraničia Miroslav Lajčák, ktorého komentátori chorvátskej televízie uviedli ako významnú slovenskú osobnosť, ktorá prispela ku konsolidácii vzťahov medzi vojnou znepriatelenými novými štátmi bývalej Juhoslávie.

„Slovákov si vážim ako slušných a priateľských hostí," zdôraznila mi Janica Draguličová pri lúčení, keď som odchádzal z jej kancelárie v Zadare. „Ten reklamný slogan, podľa ktorého slovenské more je v Chorvátsku, vymysleli niekde v Záhrebe. Môžeme ho brať ako lákadlo pre turistov, ale v podstate je to aj pravda. Chorvátske more patrí Chorvátom, ale radi vás pri ňom privítame, lebo aj vy nám svojím príchodom dávate prácu. Vaše eurá sú rovnako dobré ako tie nemecké či rakúske." Chorvátsko by chcelo namiesto terajšej meny s názvom kuna prijať euro o päť rokov. Či sa to naplní, ukáže čas. Takisto či sa vláde v Záhrebe podarí splniť kritériá na vstup do schengenského priestoru, lebo hranice EÚ sa posunuli k Srbsku, k Bosne a Hercegovine i k Čiernej Hore.

Zatiaľ sa ukazuje, že pre Slovákov cestujúcich k chorvátskemu Jadranu či k iným miestnym turistickým centrám sa podstatne zmenilo niekoľko vecí. Zlacneli telefonické služby mobilných operátorov. Na obdobie do deväťdesiat dní nemusí mať Slovák v Chorvátsku pracovnú knižku, musí však byť prihlásený na pobyt a mať zdravotné poistenie. Vstup do EÚ znamená pre Chorvátsko aj vstup do colnej únie, takže pri prechode hranice netreba prihlasovať ani preclievať dovážaný či vyvážaný tovar do určitej hodnoty, ak nie je predmetom obchodu. Určite sa však nezmení to podstatné – Chorvátsko ostane dlhodobo najviac Slovákmi navštevovanou a najbližšou atraktívnou prímorskou destináciou.

NA MARGO

Nie každý národ po páde komunistického režimu získal samostatnosť pri delení bývalých viacnárodných štátov bez krviprelievania. Chorvátsko svoje odčlenenie od Juhoslávie zaplatilo vojnou, ktorá ho stála tisíce životov. Aj po vstupe do EÚ sa v tomto štáte ozývajú hlasy, že Chorváti nebojovali za svoju samostatnosť preto, aby sa jej vzdali v prospech bruselských nadnárodných inštitúcií.

Samostatnosť vykúpená krvou

Prvé stretnutie nového Chorvátskeho parlamentu sa konalo 30. mája 1990. Prezident Frano Tuđman začal rokovať s poslancami o novej Ústave Chorvátskej republiky. Ústava bola ratifikovaná 22. decembra 1990. Po osamostatnení Chorvátska jednotky Juhoslovanskej ľudovej armády (JLA) obsadili tretinu chorvátskeho územia pričom použili stratégiu rozsiahleho ostreľovania miest, vrátane civilných cieľov. JLA postupne obliehala a ostreľovala mestá Dubrovník, Šibenik, Zadar, Karlovac, Sisak, Slavonsky Brod, Osijek, Vinkovci, pričom viaceré mestá v Slavónsku obsadila. Medzinárodné spoločenstvo uvrhlo embargo na predaj zbraní novému štátu, čo spôsobilo, že Chorváti začali pašovať zbrane cez hranice aj pomocou tajných dohôd s maďarskou vládou. V auguste 1991 začala JLA obliehať hraničné mesto Vukovar. Srbskí vojaci neprechodne obkľúčili mesto, ale chorvátska 204. vukovarská brigáda začala zvnútra pechotou brániť ostreľované mesto, aby ochránila jeho obyvateľov pred zabíjaním. USA uvalili na Juhosláviu (de facto tým uznali samostatnosť Slovinska a Chorvátska) prvé embargo. Z Juhoslávie začal odtekať kapitál a krajina sa v priebehu roka zmenila na jeden veľký prázdny obchod, kde nebolo možné nič kúpiť.

Západné krajiny však nikdy nezasiahli voči agresii JLA v osamostatnených štátoch bývalej Juhoslávie. Európska komisia uznala nezávislosť dvoch nových republík Chorvátska a Slovinska 15. januára 1992. V ten istý mesiac roku 1992 prišli do kritických oblastí jednotky OSN, ktoré trochu zmiernili situáciu a prinútili bojujúce strany stiahnuť sa na svoje pôvodné pozície. JLA sa presunula z Chorvátska do Bosny a Hercegoviny, kde sa vojna ešte len začínala z podobných príčin ako v Chorvátsku.

Dňa 22. mája 1992 sa Chorvátsko stalo členom OSN. O tri roky neskôr, začiatkom mája 1995, chorvátska armáda vybojovala späť veľkú časť územia v západnom Slavónsku v operácii Záblesk s podporou USA a NATO. V auguste 1995 začalo Chorvátsko v kooperácii s NATO operáciu Búrka, v ktorej získalo späť územie tzv. Republiky Srbská Krajina, okrem malého pásu v blízkosti hraníc so srbskou časťou ostatku Juhoslávie. V priebehu štyroch dní utieklo 220 tisíc slavónskych Srbov do Bosny a Hercegoviny a do Srbska. Chorvátsko operáciou získalo späť územie, ktoré mu bolo vyčlenené po druhej svetovej vojne v rámci vtedajšej Juhoslávie.

(rkh)

SERIÁL

Historický paradox

Dnes sa neraz stretávame s idealizáciou života v Rakúsko-Uhorsku. Realita však idylická nebola. Preto pád monarchie nasledovala aj snaha odstrániť všetko, čo ju pripomínalo. V Prahe zvalili Mariánsky stĺp, v Bratislave odstránili sochu Márie Terézie či miléniový pamätník na Devíne, premenúvali sa ulice. Aj Masaryk velil: „Musíme odrakouštět!“

Rozchod s monarchiou mala vyjadriť aj zmena názvu menovej jednotky. Namiesto koruny rezonovali názvy sokol alebo rašín, namiesto halierov stotiny, brká či káňata. Oficiálnejšie pozadie mali úvahy o zavedení franku. Postaral sa o to minister Rašín svojimi prednáškami, kde ako príklad riešenia stabilizácie meny rozoberal prechodný obeh dvoch súbežných mien – starej koruny a nového (hodnotného) franku. Bola to iba teoretická úvaha. No chytili sa jej niektorí výtvarníci a pripravili návrhy mincí s hodnotou vo frankoch. Rovnako aj majitelia grafických závodov, dokonca zahraničných, ponúkali primitívne a reálne nepoužiteľné nátlačky papierových platidiel, tiež s hodnotou vo frankoch. Išlo im o získanie štátnej zákazky, ale zároveň prezrádzali, že vlastne nerozumeli tomu, čo mal Rašín na mysli. To, že si Československo na rozdiel od iných nástupníckych štátov zachovalo koruny a haliere, je však výsledkom toho, že sa menu síce s ťažkosťami, no predsa podarilo stabilizovať na slušnej úrovni. Preto nebolo treba odlíšiť staré znehodnotené peniaze od nových. Dôležitejšie však boli iné starosti. Azda išlo aj o zvyk. Pekne to vo svojej učebnici z roku 1917 vystihol prof. Engliš: „Ak našinec príde do Nemecka či Francúzska, hneď ráta na marky či franky. U nás už máme 25 rokov koruny, no mnohí stále rátame na zlatky.“ Takže možno práve koncom prvej svetovej vojny sa koruna vžila natoľko, že sa ňou napokon nikto nechcel lúčiť. Aj vo výtvarnom stvárnení platidiel sa stretávali prekonané koncepcie rakúsko-uhorských štátoviek z poslednej tretiny 19. storočia s modernými a originálnymi riešeniami mincí.

Zbyšek ŠUSTEK

Od kožušín, hrivien a denárov, cez groše, toliare a zlatky až po korunu a euro

Medzi menovou odlukou a rozlukou

IV. časť

Text a foto: Zbyšek ŠUSTEK

Pripravované vytvorenie československého štátu kládlo pred exilových i domácich politikov a národohospodárov aj otázku menovej budúcnosti nového štátu. Vzhľadom na inflačnú politiku Rakúsko-Uhorskej banky i na rozloženie hospodárskeho potenciálu na území monarchie bolo zrejmé, že napriek možnosti vytvoriť spoločný hospodársky priestor nemeckého Rakúska, Maďarska a Československa, teda jadra bývalej monarchie zmenšenej o územia pripojené k susedným, už pred vojnou etablovaným štátom (Taliansko, Srbsko, resp. po vojne Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, Rumunsko) a k obnovenému Poľsku, bude v danej situácii nevyhnutné sa od zvyšku monarchie čo najskôr oddeliť a vybudovať si vlastnú menu.

Rub stokorunáčky od Maxa Švabinského z roku 1931.

Ako to urobiť – tajne sa radili predstavitelia veľkých pražských bánk a českí politici už koncom leta 1918 na pravidelných dôverných schôdzkach. Riaditeľ Mestskej sporiteľne Vilém Pospíšil navrhol uskutočniť menovú odluku okolkovaním rakúsko-uhorských bankoviek obiehajúcich na území budúceho Československa. Jeho návrh schválili predstavitelia domáceho a zahraničného odboja na svojej schôdzke v Ženeve v októbri 1918 krátko pred vyhlásením samostatnosti. Keď po jej vyhlásení pripadla funkcia ministra financií Dr. Aloisovi Rašínovi (sám chcel byť ministrom vnútra), stal sa uskutočňovateľom tohto návrhu on. S jeho menom sa aj kolkovanie spája. Skutočný autor originálnej myšlienky ostal skrytý.

■ MENA V ČSR

Kým však ku kolkovaniu došlo, stretli sa dve protichodné koncepcie menovej politiky. Dr. Rašín sa usiloval zvýšiť hodnotu novej meny na predvojnovú úroveň rakúsko-uhorskej koruny. Predstavoval si, že to dosiahne mechanickým uplatnením klasickej kvantitatívnej teórie peňazí, teda zadržaním značnej časti obeživa. Jeho oponent, ekonomicky široko vzdelaný prof. Karel Engliš naopak navrhoval zachovať hodnotu meny a vzťahy cien a miezd na úrovni, aká sa vytvorila počas vojny. Stabilizáciu chcel dosiahnuť pomocou dobrovoľnej štvorpercentnej štátnej pôžičky, ktorá by motivovala ľudí na ukladanie rakúsko-uhorských bankoviek v peňažných ústavoch. Na ich miesto mali nastúpiť provizórne platidlá, zameniteľné za tieto bankovky. Vydanie týchto platidiel sa malo uskutočniť aj v prípade, že by v Československu prípadne nastal nedostatok obeživa. O ich vydaní už 19. novembra 1918 prijali zákon. Vydaním bola poverená Zemská banka Kráľovstva českého. Pripravovali sa ich výtvarné návrhy a dve najnižšie hodnoty, desaťkorunáčky a dvadsaťkorunáčky, sa začali tlačiť sériovo. Engliš Rašínovi vyčítal, že odluku pripravuje bez hlbších ekonomických analýz a ostro s ním polemizoval v tlači.

Odluka sa však nakoniec pripravovala v Rašínovej réžii. Rašín na jednej strane dosiahol povýšenie pražskej pobočky Rakúsko-Uhorskej banky na jeden z jej hlavných ústavov, no na druhej obmedzil jej činnosť na území republiky. Zakázal jej eskontovať vojnové pôžičky, nedovolil obeh nových bankoviek, ktoré banka vydala po 28. októbri 1918, a peniaze mohla vydávať iba na platy zamestnancov firiem. Na druhej strane sa mu nepodarilo dosadiť do vedenia banky československého zástupcu, ktorý by mohol kontrolovať celú jej činnosť. To bolo aj motívom na urýchlenie príprav odluky.

■ ŠIKOVNÉ CUKRÁRKY

Začiatkom januára 1919 Rašín objednal tlač kolkov, ktoré sa v jednej z poverených tlačiarní Českej grafickej únie v Prahe tlačili súbežne s novými fiškálnymi kolkami. Takže ani personálu nebolo zrejmé, na čo ktoré kolky budú slúžiť. Súčasne Rašín pracoval na návrhu zákona o odluke. Navrhoval dočasne zadržať 80 percent bankoviek formou nútenej štátnej pôžičky, ktorá bola zúročiteľná jedným percentom, veritelia ju nesmeli vypovedať, no štát by mohol majiteľom peniaze kedykoľvek vrátiť. Pripravoval aj rozsiahle zdanenie majetku získaného počas vojny, t. j. majetku, ktorý vznikol „nepoctivo“ výrobou pre vojenské ciele, čiernym obchodom a pod. Naopak, majetok nadobudnutý pred vojnou nemal byť dotknutý. Za okolkovanie bankoviek sa platil poplatok jedno percento ich hodnoty. Parlament Rašínov návrh zákona schválil v noci 25. februára 1919, a to s jedinou, no zásadnou zmenou – pripustil dočasne zadržať iba 50 percent hotovostí. Všetky finančné záväzky, ceny a platy ostali zachované.

Ihneď po schválení zákona boli, až na výnimky, uzavreté hranice a rozbehli sa prípravy kolkovania. Vykonávalo ich 13 hlavných (na Slovensku 4) a 410 okresných komisariátov a 1 500 výmenných miest. Kolkovanie sa začalo 3. marca. V Čechách a na Morave sa skončilo 9. a na Slovensku 12. marca. Na Slovensku sa kolkovanie uskutočnilo zväčša výmenou už okolkovaných bankoviek za dvojnásobnú sumu nekolkovaných. Okolkované bankovky boli dovezené z Prahy. Jediné slovenské stredisko na lepenie kolkov organizátori zriadili v bratislavskej firme Stolwerk (dnešné Figaro). Vybrali ju na tento cieľ preto, lebo očakávali, že ženy, ktoré tam ručne balili cukríky, budú najzručnejšími lepičkami kolkov. Naopak v Čechách a na Morave ľudom väčšinou vrátili bankovky v hodnote polovice predloženej sumy, na ktoré dostali potrebné kolky. Ľudia si ich lepili sami.

■ NÁKUPNÉ HORÚČKY

Správu o kolkovaní prijali ľudia záporne. Obávali sa, že zadržanie polovice hotovostí bude definitívne. Niektoré denníky dokonca strašili, že jedna koruna bude znehodnotená na päťdesiat halierov. Obavy vyvolávali nákupné horúčky. Ľudia sa pokúšali zbavovať peňazí nákupom akéhokoľvek dostupného tovaru. Zvlášť záporné postoje ku kolkovaniu boli vo všetkých okrajových častiach republiky, kde sa národnostné menšiny nestotožňovali s príslušnosťou svojich miest či oblastí k Československu.

Dnes už len ťažko posúdime, ako k tejto atmosfére prispel Rudolf Schmaus, expert na poznávanie falzifikátov pražskej pobočky, resp. v tom čase už hlavného ústavu Rakúsko-Uhorskej banky, ktorý vo februári 1919 pohotovo vydal, dokonca vlastným nákladom, dvanásťstranový pamflet Neudržitelnost a nedozírné následky kolkování peněz s podtitulom Bezpečný a jedině spravedlivý způsob nápravy měny. V úvode varoval: „Zadržte s kolkováním bankovek ... jest jisto, že tento pokusný skok do tmy dobře neskončí ... drobné lidi zachvátí děs, jakého není příkladu, vždyť jde o peníze, bez nichž ani chvilku existovat nelze...“ I keď nešetril ostrými slovami, nadriadení prijali jeho počin s nadhľadom. Pán Schmaus pokračoval vo svojej práci až do odchodu na dôchodok.

Súčasne so začatím kolkovania v Prahe a v ďalších mestách Ministerstvo financií prevzalo pod svoju správu pobočky Rakúsko-Uhorskej banky. Tie začali fungovať v rámci novo zriadeného Bankového úradu Ministerstva financií, ktorý bol poverený riadením meny.

Okolkovanie bankoviek spôsobilo rýchly a výrazný vzrast kurzu československej koruny oproti švajčiarskemu franku a korune na ostatnom území bývalej monarchie. Jej kurz vyvrcholil v júni 1919 na úrovni 34 centimov. Potom klesal až do 5. februára 1921, keď sa ho podarilo odpútať od kurzu nemeckej marky, ktorý československá koruna kopírovala kvôli tesným hospodárskym väzbám. No aj v čase najhlbšieho poklesu bola československá koruna najmenej dvakrát hodnotnejšia ako rakúska či maďarská.

■ FALŠOVANIE KOLKOV

Vysoký kurz koruny mal navonok bezpochyby veľký prestížny význam, no v hospodárskej oblasti, ktorá je hlavnou oporou hodnoty meny, prinášal naopak ťažkosti. Viedol k poklesu výroby, k nezamestnanosti a ku krachom podnikov i bánk.

Okrem toho nízka kvalita a premenlivosť kolkov priam lákala na ich falšovanie. V malom falšovali kolky ľudia, ktorí si z nejakého dôvodu nenechali okolkovať časť bankoviek. Vo veľkom ich falšovali špekulanti v zahraničí (Maďarsko, Rumunsko, Poľsko), kde stále obiehali neoznačené bankovky. Falšovanie kolkov im prinášalo značný zisk. Falšovanie využívala aj zahraničná iredenta, najmä maďarská. Výskyt bankoviek s falošnými kolkami bol taký častý, že dobová tlač prinášala správy o ich zistení každé dva až tri dni. Bankovky s falošnými kolkami vyvolávali poruchy v obehu peňazí. Ľudia nemali možnosť pravosť kolkov overovať. Niektoré falzifikáty boli dokonca vzhľadovo dokonalejšie ako pravé kolky. Budili tak väčšiu dôveru ako pravé, no nedokonalé. Ľudia preto okolkované bankovky neradi prijímali.

Okamžite po okolkovaní bankoviek vznikol silný tlak, vo veľkej mieri zo strany slovenských poslancov v parlamente, na výplatu zadržaných hotovostí najchudobnejším. Preto sa od 15. marca začali ľuďom vracať sumy do výšky 250 korún a od 4. augusta 1919 do 1 000 korún, resp. 2 000 korún na domácnosť. Bol to prejav sociálnej ohľaduplnosti, no na druhej strane sa tým začal rozplývať očakávaný efekt zadržania časti peňazí. Navyše obchodníci si začali kompenzovať nedostatok hotových peňazí zdražovaním tovaru. Takže napriek očakávaniam ministra Rašína sa československá mena začala prepadávať do inflácie. V porovnaní so susednými štátmi miernej, no zavše citeľnej.

■ PODPORA MENY

Na podporu meny bola vypísaná zbierka zlata a valút a zároveň vnútorná valutová pôžička. Kurz koruny podporovala aj zahraničná pôžička vo výške 3,3 mil. libry a 14 mil. dolárov.

Siedmeho júla 1919 bolo vydané prvé československé, formálne správne platidlo – stokorunová štátovka. Do leta 1920 sa stiahli aj všetky kolkované bankovky. Problém falšovania to však nevyriešilo. Štátovky, okrem desaťkorunáčky a tisíckorunáčky, museli byť stiahnuté pre falšovanie v priebehu 2 – 4 rokov. Na falšovaní stokorunáčok a päťstokorunáčok vzoru 1919 mala leví podiel maďarská iredenta.

Minister Rašín prišiel o svoju funkciu 8. 7. 1919 (opäť ju vykonával od 9. 10. 1922 až do atentátu 5. 1. 1923), no aj ďalšie vlády pokračovali v deflačnej politike. Na jednej strane tým bránili zničujúcemu vývoju príznačnému pre susedné štáty, no na druhej strane výkyvy kurzu koruny spôsobovali hospodárske straty, lebo dovozy tovaru sa objednali v čase vyššieho kurzu, no zaplatiť zaň bolo treba v čase nižšieho kurzu. K podobným stratám dochádzalo aj pri exporte. Na Slovensku situáciu zhoršovalo prerušenie tradičných hospodárskych väzieb v rámci Uhorska, pričom budovaniu nových väzieb s Moravou a Čechami prekážali nevýhodné železničné tarify a pre nové pomery nevhodné smerovanie tratí.

V rokoch 1925 – 1931 bol ministrom financií prof. Engliš. Svojou menovou politikou potvrdil stabilizáciu koruny na úrovni 15,64 švajčiarskeho centima, teda na dve tretiny jej hodnoty v čase kolkovania. Vďaka tomu nastalo aj hospodárske oživenie. To otvorilo cestu na založenie Národnej banky československej, ktorá začala svoju činnosť 1. 1. 1926. Od roku 1929 koruna obsahoval 44,58 miligramu rýdzeho zlata. V roku 1929 boli zrušené posledné valutové obmedzenia.

■ NÁSTUP KRÍZY

Nádejný vývoj ukončila svetová hospodárska kríza. Na Československo dopadla oneskorene až v roku 1931, no trvala až do roku 1936. Vyvolala prepad výroby, nezamestnanosť, zväčšila rozdiely medzi západom a východom republiky a napätie medzi vnútrozemím a Sudetami. V dôsledku krízy korunu dvakrát devalvovali (v roku 1934 na 37,15 miligramu zlata a 1936 na 31,31 miligramu zlata). Spor o udržanie zlatého krytia koruny a príslušnosť Československa k tzv. zlatému bloku, teda k skupine štátov na čele s Veľkou Britániou, ktorá sa snažila o udržanie mien krytých zlatom, viedol aj k zmene guvernéra národnej banky. Viléma Pospíšila v roku 1934 vystriedal Karel Engliš, ktorý podporoval voľnejšiu menovú politiku.

K dosahu krízy sa pridružili aj dôsledky nástupu nacistov k moci. Bohatí židovskí občania začali presúvať do bezpečia finančný kapitál, ktorý potom chýbal pri riešení následkov krízy. Pre hrozbu nemeckej agresie muselo Československo od roku 1935 zvýšiť výdavky na obranu či už priamo na vlastnú výzbroj a systém opevnení alebo nepriamo na úvery na výzbroj pre svojich spojencov v Malej dohode. Ľudom to síce prinieslo prácu, ale boli to neproduktívne výdavky. V roku 1938 bolo treba uhradiť aj náklady na dve mobilizácie a starostlivosť o utečencov z pohraničia. Výsledkom bol rast obeživa na 250 percent, zmenšenie jeho krytia zlatom a tzv. riadená inflácia. V tomto stave si v marci 1939 rozdelili československú menu oba nástupnícke štátoprávne útvary – Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava. V ich prostredí sa mena vyvíjala v značne rozdielnych podmienkach.

Veľkolepý ohlas a odkaz sv. Cyrila a Metoda v Tatranskej galérii

Triumfálna výstava rodiny Rudavských

Milan POLÁK – Foto-zdroj: ciicbiskupice.sk

Tatranská galéria v Poprade pri príležitosti jubilea príchodu sv. Cyrila a Metoda na naše územie predstavila v impozantnej podobe reprezentatívnu ukážku výtvarných diel manželov Andreja Rudavského a Márie Rudavskej a ich detí Zuzany Graus Rudavskej a Ondreja Rudavského. Diela štyroch umelcov sú prezentované na desiatkach výstav doma i v zahraničí – od Benátok cez Rím až po významné galérie v USA či Japonsku.

V čase, keď si pripomíname príchod vierozvestcov k nám, stali sme sa v Poprade svedkami nesporne najvýznamnejšej výtvarnej udalosti venovanej tomuto jubileu. Vo výtvarne sugestívnej podobe máme možnosť sledovať ohlas a odkaz života a diela sv. Cyrila a Metoda v tvorbe jedného z našich najväčších žijúcich sochárov Andreja Rudavského a v rozmanitých ozvenách a modifikáciách aj v tvorbe jeho manželky, dcéry a syna. Štvorvýstava v popradskej Tatranskej galérii, ktorá má v zrekonštruovanej bývalej popradskej elektrárni veľkolepé priestory aj na široko koncipované aktivity, je pôsobivým multimediálnym projektom. Jeho návštevníci uvidia v ňom plastiky z kovu, kameňa, keramiky, textilu, ale aj maľby, kresby, výtvarné objekty, šperky a animované filmy vytvorené príslušníkmi rodiny Andreja Rudavského.

■ IMPOZANTNÉ PLASTIKY

Pripomeňme si pri tejto príležitosti, že jedným z impozantných zavŕšení záujmu Andreja Rudavského o ohlas diela sv. Cyrila a Metoda sú najmä dve skulptúry: jedna s názvom Vierozvestovia je inštalovaná v priestranstve pred budovou sídla OSN v New Yorku a je darom Slovenska OSN a druhá je tumba sv. Konštatína-Cyrila a je umiestnená v Bazilike sv. Klimenta v Ríme. Aj najnovšiu tvorbu Andreja Rudavského, vystavenú na terajšej výstave v Poprade, charakterizuje spirituálna inšpirácia umelca. Tá spočíva vo fenoméne zvestovania viery. Dvojicu svätcov ohlasujú, signalizujú, symbolizujú a proklamatívne propagujú písmenká hlaholskej abecedy. Tieto písmenká Rudavský svojským štýlom zjednodušil a usporiadaním do zvláštnej dekoratívnej štruktúry zdobí nimi svoje skulpturálne objekty, špeciálne tie neopakovateľné, z bronzu vytvarované poľné kaplnky.

Život a dielo Márie Rudavskej unikátnym spôsobom koresponduje so životom a s dielom Andreja Rudavského. Ich tvorivé aktivity sa nedajú vnímať jedna bez druhej. Aj v tvorbe tejto vynikajúcej umelkyne je zrejmý ohlas posolstva solúnskych bratov. Na dávno známych krosnách vytvárala jednoduchou technikou autorsky tkané tapisérie. Jej závesné textilné tapisérie vyrastajú z chrámových závesných zástav, ktoré kresťania oddávna nosia na procesiách. Od 80. rokov sa Mária Rudavská intenzívne venuje keramike a v tomto odbore sa presadila aj na medzinárodnej scéne. Okrem iných významných ocenení získala aj cenu na prvom svetovom bienále keramiky v Kórei (2001). Jej plastiky si zachovávajú monumentálnosť, sviatočnosť i svätosť textilných opusov. Tiež jej bronzové plastiky, ktoré sú v Poprade vystavené.

■ Z BLÍZKOSTI VZOROV

Dcéra Zuzana Graus Rudavská rozvíjala svoj talent v dekoratívno-šperkárskej rovine i v rovine monumentálnej prezentácie a inštalácie. Zúčastnila sa na vyše dvadsiatich sochárskych sympóziách v USA, Európe, Japonsku i Afrike. Jej diela sú ozdobou popradskej prezentácie. Podobne ako fascinujúce vizuálne projekcie jej brata Ondreja Rudavského. So sestrou mali spoločnú rodinnú výchovu, ale aj inú odbornú prípravu a spoločne zdieľali osud amerických emigrantov. Ondrej Rudavský sa preslávil ako tvorca hudobných klipov a experimentálnych animovaných filmov. Jeho surrealistické statické i kinetické expozície sú očarujúco krásne a v USA patrí medzi ich prominentných tvorcov.

Andrej Rudavský v ateliéri.

Výstava rodiny Andreja Rudavského, ktorej komisárkou je riaditeľka Tatranskej galérie Anna Ondrušeková, je veľkým vizuálnym zážitkom a mimoriadne dôstojným príspevkom k tohtoročným jubilejným oslavám príchodu solúnskych bratov a ich misie. Vernisáž bola 27. júna t. r. a galéria bola zaplnená do posledného miesta. Žiaľ, bez účasti tak primátora Popradu, ako aj predsedu VÚC v Prešove, ktorý je zriaďovateľom Tatranskej galérie. Výstavu rodiny Rudavských možno v Poprade vidieť do konca septembra.

Poriadna porcia poézie

Martin Chudík: Ukryté v dotykoch, Vydavateľstvo SSS, Bratislava 2013

KNIHA TÝŽDŇA

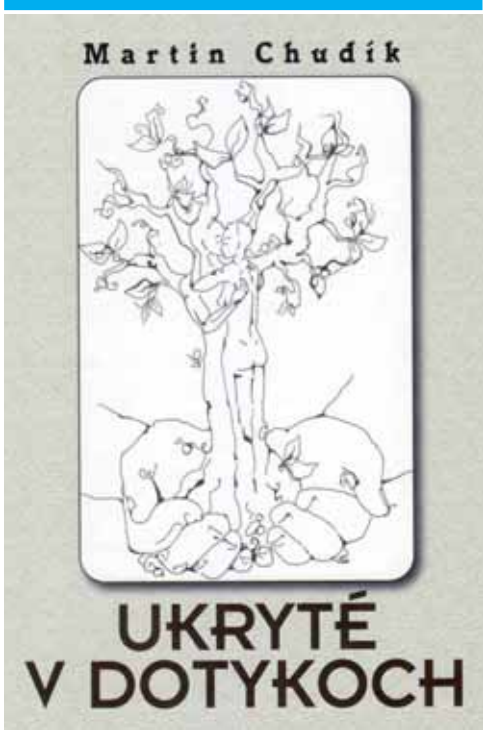

Poézia má zaujímavú vlastnosť v dnešnej postmodernej dobe. Čím menej ľudí číta (a to platí pre celú knižnú tvorbu), tým je väčšia pravdepodobnosť, že vznikne dobrá kniha. Martin Chudík, ročník 1988, prekvapil čitateľov poézie debutom, ktorý má ďaleko od prvoplánových básničiek mladých poryvnatých poetiek, v ktorých si riešia svoje citové kolotoče.

Rovnako je vzdialený aj od experimentovania, ktoré istú dobu vládlo slovenskej poézii. Na jej škodu, keďže spoľahlivo odradilo potenciálnych nových čitateľov básnických zbierok. Martin Chudík neváhal zaradiť do svojho debutu aj básne písané viazaným veršom a urobil dobre. Zvládnutý rytmus, invenčné rýmy, fajn pointy. Niekedy sa tieto viazané texty dostávajú až do polohy kvalitného piesňového textu a ja z vlastnej skúsenosti viem, že je to tá najlepšia cesta, ako zaujať a dostať sa pod kožu aj toho čitateľa, ktorý básnickú zbierku vezme v kníhkupectve do ruky viac-menej náhodou. Martin Chudík je vyštudovaný biológ. Neviem, ako narába s jadrom bunky, ale s jadrom básne, teda tým, čo vzniká po prvotnej inšpirácii, narába vynikajúco. „Ťažko sa hľadá správny rým / na slová, ktoré zranili, / snehovým vločkám uverím, / až keď sa zmenia na víly.“ Toto zdanlivo popevkovité štvorveršie má v sebe ľahkosť poetického návratu k tradičným formám básnenia a pokračuje v línii napríklad Krasko – Válek – Urban... A ešte jedna dôležitá vec, ktorá sa vynára z tejto zbierky. Okrem primárnej citlivosti a úprimnosti autora, ktorú cítime v jednotlivých básňach, nájdeme v zbierke Ukryté v dotykoch aj dávku nostalgie. Je to dôležitá prísada, lebo jedna z funkcií básnickej zbierky je aj oprášiť naše vnútro od popolčeka každodennosti a naladiť ho na chvíľu do polohy prijímača zázračnosti. Martin Chudík to dokázal a jeho kniha stojí naozaj za prečítanie.

(mab)

MEDAILÓN

Narodil sa 27. februára 1812 v rodine evanjelického farára Adama Chalupku v obci Horná Lehota. Základy vzdelania získal od otca. Po dovŕšení ôsmich rokov ho rodičia poslali na gymnaziálne štúdiá do Gemeru. Stretol sa tu s jazykovou bariérou, pretože vyučovacími jazykmi tam bola latinčina a maďarčina. S podobným problémom zápasil aj neskôr na lýceu v Kežmarku, kde v nižších ročníkoch bola povinná nemčina.

Mor ho! poznáme všetci

Veľkou oporou bol mu bol profesor Matej Slavkovský, ktorý mu nielenže pomáhal v štúdiu, ale zásoboval ho slovenskými knihami a skôr mu nedal inú knihu, kým mu nevyrozprával obsah predošlej... Slavkovský priviedol mladého Sama na cestu k slavizmu a mal vplyv na jeho životnú orientáciu. Po absolvovaní gymnázia od roku 1827 študoval filozofiu a teológiu v Bratislave. Priatelil sa s Jankom Matúškom , Danielom Lichardom, Karolom Štúrom a vedno sa často stretávali s Ľudovítom Štúrom. V roku 1829 založili Spoločnosť československú. Postupne však dospel k presvedčeniu, že češtinou sa nedá pozdvihnúť národné povedomie slovenského ľudu, preto začal intenzívnejšie študovať slovenčinu, oboznamoval sa so slovenskými porekadlami, prísloviami, piesňami a sám začal písať po slovensky a uverejňovať svoje diela vo Vlasteneckom kalendári. V čase povstania poľskej šľachty v roku 1830 sa ako dobrovoľník vydal do Poľska. V bojoch pri Haliči ho zranili. Po uzdravení pôsobil ako vychovávateľ, ale túžba po ďalšom vzdelaní ho v roku 1833 priviedla do Viedne. Zakrátko ho však Samuel Tomášik požiadal, aby prevzal faru v Chyžnom. Tu pôsobil v rokoch 1834 – 1836. Potom sa stal farárom v Gemerských Tepliciach . Po otcovej smrti v roku 1840 zaujal jeho miesto v Hornej Lehote, kde žil do smrti.

Sama Chalupku právom zaraďujeme k významných slovenským národným buditeľom 19. storočia. Bol členom spolkov Vzájomnosť, Tatrín, spolutvorca Memoranda národa slovenského a v roku 1863 stál pri zrode Matice slovenskej.

Helena RUSNÁKOVÁ

HUMORESKA

Ako cez leto dovolenkujem z JOJ-kou

Už som to v práci nevydržal. Šéf ma počas horúčav nútil behať okolo jeho stola a ovievať ho. Sadisticky zneužíval, že mám veľké a odstávajúce uši. Ako živý ventilátor som obiehal dve hodiny, a potom som sa nahneval. Čo je veľa, to je veľa, povedal som si. Chcel som ho udať na polícii za pracovný harašment, ale radšej som si po našsky zobral dovolenku. Reku, mám jej nevybranej za tri roky dosť. Nech vidí, ako budem chýbať a všetko sa v kancelárii rozsype. Všetko bolo v poriadku, akurát stav môjho konta nie. Tak reku stiahnem rolety, pustím si ventilátor a televíziu. Na treťom programe telky JOJ-ky, zvanej po našsky WAW, som chvíľu sledoval niečo nezaraditeľné pod názvom Nákupné maniačky. Po piatich minútach predvádzania sa odfarbených, vyžitých, azda v minulom storočí príťažlivých žien s potetovanými hnátmi, so silikónovými prsiami a s prázdnymi hlavami, ktoré vážne rozoberali, či si jedna z nich mala kúpiť topánky za 138 eur alebo radšej drahšie, som zatúžil po mojom šéfovi. Zároveň som nadobudol jasné presvedčenie, že šéfdramaturg z JOJ-ky sa už naozaj komplexne zbláznil. Zatiaľ ho nechali sedieť v kancelárii s náhubkom ako filmového Hannibala Lecter z hororu Mlčanie jahniat a v zvieracej kazajke. Jeho pokračujúce tvorivé záchvaty naberali na intenzite, a tak ho radšej pracovne ukryli do tapacírovanej cely na Kolibe. Popod opancierované dvere mu s pizzou, lebo len tú dokážu prestrčiť, núkajú papiere s námetmi podobných šou. Ak ich od zúrivosti neroztrhá, lebo majú v sebe ešte štipku ľudskosti, tak ich podpíše a idú do vysielania. Medzi takto schválené námety na realizáciu patrí najnovšia letná jojkárska šou Slnko, seno, slanina. Relácia je taká hlúpa, že už nič sprostejšie nemôže byť. Osem či koľko tučniakov a tučniačok, lebo ich neviem zrátať, keďže mám malý televízor a keď sú nastúpení vedľa seba, tak sa mi na obrazovku nezmestia, chce v lete schudnúť. Horor a napätie v jednom a zároveň realita zo slovenských hladových dolín.

Rozhodol som sa teda poslať námety pánovi šéfdramaturgovi tiež. Čo som ja horší blázon ako on? Oni sa povzbudili Troškovou filmovou trilógiou, ja som sa nechal trochu poštuchnúť sfilmovanou knihou Planéta opíc, ktorú napísal Pierre Boulle. Moja reality šou bude mať tri rotujúce časti. V Planéte opíc zachytíme strhujúcu drámu o dni po výplate na Slovensku. Druhý diel ponesie názov Boj o planétu opíc. Tu pôjde o napínavý reality thriller o márnej snahe žien dostať od mužov aspoň časť z výplaty. Tretí diel má názov Návrat na planétu opíc. Bude to pokračovanie drámy zachytávajúcej Slovensko o mesiac neskôr, teda v deň ďalšej výplaty. Takto môžeme točiť programy pre JOJ-ku do aleluja.

Milan ZEMO

Ad. SNN 20: Generálsku kariéru začínali v drotárskom regimente

Jurech robil všetko pre ochranu slovenských životov

Marcel JURECH - Foto: archív autora – Predslov: Dušan D. KERNÝ

V tomto roku si všetky médiá v Európe, ale aj v zámorí masívne pripomínajú výročia rozhodujúcich bitiek pri Stalingrade a najmä Kursku v roku 1943. Nielenže zvrátili priebeh druhej svetovej vojny, ale takmer na zvyšok 20. storočia rozhodli o geopolitických a politických dejinách Európy. Medzi nimi dramaticky Slovenska a Slovákov. Aké boli osudy Slovákov – to je nepretržite dodnes živý a nedopovedaný príbeh.

Vojak otec Štefan JURECH.

Matica slovenská vydala v roku 2010 knihu literárneho veterána J. Boba Generáli. S vročením 2012 sa teraz dostala na trh kniha troch historikov mladej, resp. už strednej generácie – M. Lacka, P. Jašeka a B. Kinčoka. Kniha ich pôvodného pohľadu, generácie historikov formovanej po roku 1989 aj na pôde ÚPN, Slovenskí generáli vyšla v Čechách.

Slovenské národné noviny seriálom črt predstavili jej obsah o. i. s cieľom hovoriť o tom, aké dramatické boli osudy slovenských generálov, z ktorých polovica skončila na popravisku. Výklad ich života a činov bol desaťročia deformovaný, a to zanechalo stopy aj v pamäti rodín, v osudoch a v zmýšľaní širšieho okruhu pozostalých. SNN si mimoriadne cenia, že rozsiahlu reakciu na text v čísle SNN 20/2013 napísal syn jedného z popravených generálov, syn niekdajšieho veliteľa Rýchlej divízie generála Jurecha. Redakcia sa nestotožňuje s osobnými výhradami voči mladému historikovi, rešpektujeme však text syna generála nielen preto, že hovorí o svojom otcovi, ale jeho reakcia je vôbec prvou a rozsiahlou odpoveďou na seriál SNN. Redakcia požiadala oboch autorov o pochopenie, že uverejňuje text s takým časovým odstupom, a dúfa, že to nevyužili iné médiá – pritom ide o príbeh stovák slovenských vojakov na Kaukaze a na postalingradskom ústupe. Text publikujeme v plnom znení:

Pre súčasné Slovensko je typické, že mu vyrástlo mnoho vekovo mladých historikov, z ktorých sa časť venuje moderným vojenským dejinám Slovenska, slovenským vojenským osobnostiam a iným blízkym témam. Pre časť týchto historikov je typické, že vo svojich prácach často vynášajú rôzne zásadné súdy o vojenských osobnostiach napriek tomu, že do danej problematiky vôbec neprenikli, iba „kĺžu po povrchu“.

K takým patrí aj článok Petra Jašeka Generálsku kariéru začínali v drotárskom regimente – 2 časť, ktorý bol uverejnený v Slovenských národných novinách č. 20/2013. Pán Peter Jašek v predmetnom článku opísal generála II. tr. Štefana Jurecha naozaj zaujímavým spôsobom, ktorý však vo viacerých zásadných tvrdeniach nesúhlasí so skutočnosťou, s historickými faktami a mňa ako syna generála Štefana Jurecha dehonestovanie otcovej pamiatky uráža, nemôžem mlčať. Preto chcem poukázať na niektoré skutočnosti, aby tak čitateľ mal možnosť získať aj iný, objektívnejší pohľad.

■ NADPRIEMERNÝ DÔSTOJNÍK

Autor článku uvádza, že Štefan Jurech mal v čs. armáde „problémy s nadriadenými aj s disciplínou“. Toto tvrdenie však nie je pravdivé. Štefan Jurech bol nadpriemerne schopný a disciplinovaný dôstojník, preukázal to azda tisíckrát či už v rakúsko-uhorskej armáde, tak aj neskôr v čs. armáde. To, že bol zároveň aj ambicióznym dôstojníkom, je len prirodzené, bez tejto vlastnosti by bezpochyby nemohol získať najvyššie vojenské odborné vzdelanie, absolvovať Vysokú školu válečnú a vykonávať nesporne jednu z najvyšších štábnych funkcií, ktorú zastával Slovák – funkciu náčelníka operačného oddelenia veliteľstva 3. armády počas mobilizácie v roku 1938.

■ FRANCÚZOVA NENÁVISŤ

Generála Jurecha nadriadení hodnotili zásadne ako veľmi dobrého až vynikajúceho vojaka, veď bol za príkladnú službu viackrát ocenený najvyšším mierovým ocenením pre vojaka čs. armády – pochvalným uznaním veliteľa divízie, zboru, ako aj krajinského vojenského veliteľa. Bol príkladný dôstojník. Jediné obdobie, v ktorom mal skutočné problémy s nadriadeným, bolo počas jeho pôsobenia v Košiciach v dvadsiatych rokoch, kde bol jeho nariadeným francúzsky dôstojník mjr. Tomasier. Tento účastník svetovej vojny a frontový vojak ťažko znášal Jurechovu účasť ako príslušníka rakúsko-uhorskej armády v 1. sv. vojne na francúzsko-nemeckom fronte, kde bojoval proti francúzskej armáde, kde bol dokonca za hrdinstvo dekorovaný pruským Železným krížom 2. triedy. Preto Jurecha výslovne nenávidel, prenasledoval ho a zneužíval pritom svoje postavenie nadriadeného na neustále disciplinárne trestania Jurecha za zväčša vymyslené alebo celkom bezvýznamné nedostatky a prehrešky. To je celé tajomstvo Jurechových „problémov s nadriadenými a disciplínou“.

■ TURANCOVE PAMÄTI

Autor v článku ďalej uvádza, že „jeho ambície to však neuspokojovalo a v priebehu roku 1940 sa dostal do ostrého sporu s ministrom národnej obrany“. Ak chceme spoznať skutočné pozadie sporov Jurecha a Čatloša, mimoriadne zaujímavým prameňom, objasňujúcim podstatu týchto sporov, je čerstvá publikácia Pamäti generála Jozefa Turanca, Pramene obrany, vydaná VHÚ Bratislava v tomto roku. Ako v nich sám Turanec priznáva, legendu o údajných neuspokojených ambíciách Jurecha nevdojak vymyslel práve on, keď chcel touto argumentáciou pred prezidentom bagatelizovať spor Jurecha s Čatlošom. Išlo pritom o závažný, principiálny spor, týkajúci sa napr. nehospodárneho nakladania s majetkom slovenskej armády, rôznych prechmatov, keď napr. Čatloš obohacoval nemeckých veliteľov neprimerane drahými darmi snahou získať až tri platy naraz a pod. Väčšinu Jurechových argumentov prezident Tiso počas rozhovoru s Turancom uznal ako pravdivé. Podstata sporov však spočívala práve v Čatlošovom pocite ohrozenia, nie v Jurechových ambíciách. Bol to práve Čatloš, ktorý nedokázal averziu voči Jurechovi skryť ani pred podriadenými.

Je možné pochybovať aj o tvrdení autora článku, že prípravy prechodu Rýchlej divízie na stranu Červenej armády pod vedením gen. Jurecha v januári 1943 „ostali len na úrovni sondovania možností“. Z pamäti bývalých členov štábu Rýchlej divízie, ale aj ďalších podkladov, ktoré však nevyhovujú konštrukciám autora, a preto sú prehliadané, vyplýva, že bol pripravený plán prechodu divízie, veliteľom útvarov boli zadelené úlohy. No prekvapivo rýchla a pružná reakcia nemeckého veliteľstva na rozvíjajúcu sa akciu ČA spôsobila, že prechod sa nemohol uskutočniť podľa dohody bez hrobov a veľkých strát na životoch. Málo známou skutočnosťou je, že Jurech sa v danej situácii dokázal zorientovať a chcel krátko nato previesť na sovietsku stranu aspoň časť divízie, no vtedy už nezískal pre tento plán dostatočnú podporu dôležitých veliteľov útvarov.

■ ZNEVAŽUJÚCA LEGENDA

Autor tvrdohlavo omieľa vymyslenú a znevažujúcu legendu o Jurechovom „rezignovaní na svoje veliteľské povinnosti a zanedbávanie starosti o divíziu“ po ústupe z Kaukazu. Skutočnosť však bola iná. Jurech dostal od Čatloša usmernenie zdržiavať nasadenie divízie na front, čím by sa šetrili životy slovenských vojakov, ako aj armádna výzbroj a výstroj. Jurech podľa usmernenia aj konal – najmä formou zdržiavania výcviku nových doplnkov divízie. Takýto postup sa nepáčil nemeckej vojenskej misii a práve nemecká misia je pôvodcom hodnotenia o zanedbávaní (nie starostlivosti) výcviku divízie. Je smutné, že autor svojím hodnotením namiesto ocenenia Jurecha za šetrenie slovenských životov, výzbroje a výstroja skryte schvaľuje ďalšie nasadenie slovenskej armády proti ČA v roku 1943, čo malo nemecké velenie v pláne.

■ ĎALŠÍ PREŠĽAP

Ďalším prešľapom autora je ním prezentovaná téza, že Jurech „nejavil veľa horlivosti zapojiť sa“ do odboja. Pravdou však je, že Jurech po návrate z frontu bol niekoľko mesiacov vo väzbe (aj keď umiestnený v nemocnici), na priamy príkaz Čatloša ho neustále sledovali vojenskí spravodajskí dôstojníci, ale aj ÚŠB a spravodajské orgány nemeckej vojenskej misie. Jurech sám ako bývalý spravodajský dôstojník si bol vedomý svojej veľmi nepriaznivej situácie a sledovania, a preto nechcel riskovať predčasné prezradenie odboja. Napriek tomu bol osobne statočný a ochotný pre vec odboja riskovať. Plne tomu napovedá aj skutočnosť, že súhlasil s tým, že poletí ako člen odbojovej delegácie do ZSSR.

Až vtipne pôsobí pasáž v článku o tom, že „radšej by odletel do Sovietskeho zväzu vyjasniť si svoje postavenie“. Táto ničím nepodložená fáma autora prekračuje rámec akejkoľvek historickej objektívnosti a serióznosti. Politická reprezentácia odboja pri lete do ZSSR počítala s Jurechom ako s vojenským odborníkom, nič viac ani menej. Jurech sa na odlet dostavil, riskoval tak slobodu svojej rodiny, samotný let sa však nie jeho vinou neuskutočnil. A tu je namieste dôležitá otázka, ktorú treba autorovi položiť. Zapojil sa Jurech svojím postojom a činnosťou do odboja, keď sa dostavil na letisko s úmyslom odletieť na rokovania do ZSSR? Odpoveď znie: jednoznačne áno. To, či odbojové vedenie na Slovensku chcelo alebo nechcelo využiť ďalšie služby generála Jurecha, nezáležalo na samotnom Jurechovi, ale iba na odbojovom vedení. Negatívne stanovisko londýnskeho MNO k osobe Jurecha je známe a bolo zrejme pre odbojové vedenie na Slovensku rozhodujúce.

■ INÉ POLOPRAVDY

Autorove fabulácie ďalších osudov Jurecha po začiatku SNP sa, žiaľ, zakladajú iba na polopravdách a nerešpektovaní skutočných udalostí. Tvrdenie o tom, že po začatí SNP išiel do Trnavy zistiť situáciu, je obyčajné klamstvo. Skutočnosťou je, že Jurecha odbojové vedenie neinformovalo o začiatku SNP, keďže sa s ním pre negatívny postoj londýnskeho MNO nepočítalo. Napriek tomu sa rozhodol, že sa zapojí do SNP a so svojím pobočníkom a vodičom vyrazili autom do Banskej Bystrice. Počas jazdy ho zastavila nemecká ozbrojená hliadka a neumožnila mu odchod na povstalecké územie. Jurech zistil, že všetky cesty sú už strážené, povstalecké územie bolo izolované. Preto sa vrátil do Bratislavy a nepochodil tak ako jediný zo slovenských dôstojníkov, ktorí sa pôvodne chceli zapojiť do SNP. Po príchode do Bratislavy sa zdržiaval buď na svojom pracovisku, alebo v podnájme. Neustále ho sledovali ako nespoľahlivého, až bol nakoniec zaistený gestapom po tom, ako sa v trezore gen. Čatloša našli dokumenty o pokuse previesť Rýchlu divíziu na stranu ČA v roku 1943.

Osoba generála Jurecha je už od deväťdesiatych rokov 20. storočia neustále nezaslúžene atakovaná rôznymi nepodloženými útokmi, výmyslami, prekrucovaním a prehliadaním faktov, ako aj úmyselným zamlčovaním faktov.

Vojak syn Marcel JURECH.

Popri Zalavári oživme v Maďarsku aj osirelý slovanský Vyšehrad

Bohaté dejiny slovanských zápasov

Stanislav BAJANÍK – Foto: Maroš M. BANČEJ

V dnešnom Maďarsku by sme popri Zalavári, kde sme 22. júna 2013 odhalili cyrilo-metodské súsošie akad. soch. Ľ. Cvengrošovej, mali rovnako, ak nie intenzívnejšie slovansky poznačiť a oživiť aj Vyšehrad, ktorý inšpiroval tunajší slovenský život niekoľko storočí. Najvýznamnejší vklad do povedomia o ňom priniesol Jozef Viktorin, ktorý tu pôsobil ako kňaz v rokoch 1866 – 1874. Po ňom Slováci v Maďarsku a na okupovanom území po roku 1939, resp. do roku 1948.

Matičiari v maďarskom Zalavári.

Po viedenskej arbitráži (1938) sa ocitli státisíce Slovákov v okovách horthyovsko-fašistického Maďarska, ktoré síce bralo na vedomie Hlavu 12 § 91 – 95 Ústavy Slovenskej republiky (1939 – 1945) o zásadách „reciprocity“, no pod rúškom zákazu iných štátov miešať sa do vnútorných vecí v Maďarsku ho prakticky ignorovalo.

■ SLOVENSKÁ JEDNOTA

Zrod slovenského denníka, neskôr týždenníka Slovenská Jednota (Nové Zámky, Budapešť, 1939 – 1944), redigovaného Jozefom Kelemenom a vydávaného Ľudovítom Žákom, neskôr (1942) v spolupráci s Emanuelom Böhmom, vytvoril tlačovú tribúnu Slovákov na okupovanom území napriek tomu, že maďarská protislovenská propaganda vynakladala nebývalé úsilie na podporu tzv. slovenských iniciatív (Dvorčáková „Ojčizna“, s týždenníkom Naša zástava a i.), aby prekryla národno-emancipačné úsilia vlasteneckých Slovákov v Maďarsku. V tomto duchu podstatne pomohol Spolok sv. Vojtecha v Uhorsku (Budapešť 1941), ale i Spolok slovenských vysokoškolákov v Budapešti (1940 – 1941). Jeho členmi sa stali aj vojvodinskí Slováci i Slováci z Maďarska, študujúci v Budapešti. Snaha oživiť slovensko-slovanskú a cyrilo-metodskú myšlienku na okupovanom území siaha v jeho aktivitách už do roku 1941– 1943 najmä pod dojmom dávneho slovanského hradiska, centra Vyšehradu za Ostrihomom. Myšlienka slovenskej politickej organizovanosti v Strane slovenskej národnej jednoty (SSNJ) zo 40. rokov minulého storočia sa stala skutočnosťou najmä po roku 1942 s predsedom E. Böhmom, oblastnými sekretariátmi v okupovanom území, Maďarsku, vo Vojvodine. Najmä vojvodinskí Slováci (J. Sirácky, P. Žihlavský, M. Topoľský, J. Čajak ml,), J. Kerepecký v Békešskej Čabe a i. vynaložili mnoho úsilia na spoluprácu a pomoc, čo ich stálo prenasledovanie a útrapy. Tlačový orgán SSNJ prenikal medzi Slovákov na okupovanom území Maďarska, Báčky, Sedmohradska, Rumunska a v zložitých vojnových časoch plnil úlohu spojky medzi slovenskými enklávami na tzv. Dolnej zemi. Maďarská propaganda to považovala za „panslavistické“ iniciatívy, ba v roku 1943 v rámci zmien vojnových udalostí pokladala vojvodinských redaktorov a spolupracovníkov za „komunistickú entitu“. Napriek tomu SJ a SSNJ tlmočili exekutíve mnoho odhalených krívd na jazykových, kultúrnych, duchovných, spoločenských právach Slovákov, zastávali sa perzekvovaných, prenasledovaných, vyháňaných, prepustených zo zamestnania, volali po obnove slovenských škôl, obnovení MS v Báčskom Petrovci, inštitúcií, ba mali v úmysle založiť i Maticu slovenskú v Uhorsku ako celoštátny národný slovenský spolok.

Niekoľkoročná organizovaná a koordinovaná slovensko-slovenská a slovensko-slovanská iniciatíva zaniká koncom druhej svetovej vojny. Mládež i Slováci v Maďarsku sa od roku1944 organizovali v Antifašistickom fronte Slovanov v Maďarsku (AFS), od roku 1947 v spomínanom Zväze.

Po printovom médiu Slovenská Jednota (1939 – 1944) vydávali Slováci od roku 1945 orgán antifašistického frontu Sloboda, ktorý o. i. prevzal štafetu predchádzajúcich slovenských iniciatív a v novom šate vytvoril platformu na presadzovanie slovenských potrieb Slovákov v Maďarsku od roku 1945.

■ CYRILO-METODIÁDA 1947

Prológ slovenských vysokoškolákov z roku 1941 (Vyšehrad) vyústil do dvoch Slovanských dní vo Vyšehrade v rokoch 1947 a 1948. Prvý vykazoval znaky exkluzivity, vysokého štátneho zastúpenia, sústredenosti Slovákov z Peštpilíšskej, Ostrihomskej, Novohradskej oblasti, bývalej Juhoslávie a zo Slovenska. Vzorom sa stala tradícia rímskokatolíckeho kňaza Jozefa Viktorina, národného buditeľa, redaktora, spisovateľa (1822 – 1874), ktorý po svojom príchode na Vyšehrad (1866) ako prvý zhodnotil jeho staré korene, založil tradíciu slovensko-slovanskej myšlienky, zrekonštruoval hradisko, organizoval zbierky. V starých listinách ho uvádzajú ako Altum Castrum (Vysoký hrad), ktorý ešte pred príchodom starých Maďarov „vystavali Tóti“. Ondrej I. tu v roku1056 usadil „gréckych mníchov“, ako i mníchov z Kyjeva a možno aj z Bulharska. Uhorské kláštory slovanského rítu sa zachovali až do 13. storočia. Z východnej spirituality pochádza aj kult Panny Márie (Uhorsko ako regnum Marianum), svätenie krstnej vody, veľkonočné obrady vzkriesenia. Takmer po 800 rokoch sa o jeho obnovu zaslúžil Jozef Viktorin. Od roku 1866 zozbieral tisíce zlatých, presvedčil na podporu uhorské Ministerstvo školstva, burcoval vedomie krajiny, písal do peštianskej tlače, no náhle skonal v Budíne v roku 1874. Testamentárne zanechal Matici slovenskej 100 zlatých, tlačové práva na vydávanie knihy Tomáša Kempenského Vyšehrad kedysi a dnes. Ďalšie zlaté venoval na Spolok sv. Vojtecha v Trnave, Maticu českú, dalmatínsku, srbskú, slovinskú, ruskú (Ľvov), Slovenské gymnázium v Kláštore pod Znievom i na maďarské akademické subjekty.

■ SLOVANSKÝ DEŇ

Sloboda, tlačový orgán AFS, oznámila Cyrilo-metodské vyšehradské slávnosti 6. júla 1947 ako Slovanský deň. Slovenská a juhoslovenská sekcia AFS prevzali patronát nad Slovanským dňom, organizovali program, upravili priestor Vyšehradu, okolité bralá vyzdobili zástavami slovanských národov, tribúnu trikolórou, celý deň sa hradom a údolím rozliehali slovenské a slovanské piesne. Loď z Budapešti (nevie sa prečo) meškala, Slováci z Novohradu, z Pilíšu a zo širokého okolia však nie. Načas prišli aj Slováci z iných častí Maďarska, tzv. Dolnej zeme, ale aj Srbi, Chorváti žijúci v Maďarsku, vojvodinskí Slováci organizovaní AFS. ČSR zastupoval splnomocnenec Daniel Okáli (5. júla navštívil Devín). Slovanský deň poctili predstavitelia maďarskej exekutívy, zástupcovia z Juhoslávie, Poľska i Bulharska. Tajomník AFS F. Bartošek otvoril Slovanský deň na Vyšehrade (po vzore slovanského Devína) 6. 7. 1947.

Ako hlavný rečník vystúpil predseda SSV v Budapešti Alexander Horák. Odmietol odnárodňovaciu a šovinistickú iredentistickú politiku horthyovského fašistického Maďarska, vyslovil vieru, že tieto časy pochováva nová povojnová doba. Nastolil rad otázok, ktoré sa týkali života Slovákov v Maďarsku (jazyk, kultúra, školstvo, duchovný život a i.), pretože dva roky po oslobodení nie je v Maďarsku, na rozdiel od maďarských škôl v ČSR, slovenská škola. Volal po vzájomnom susedskom porozumení a tolerancii v novej ére po druhej svetovej vojne.

Daniel Okáli sa viac venoval cyrilo-metodskej tematike, slovensko-slovanským vzťahom, významu Cyrila a Metoda pre naše národy, podčiarkol slovensko-slovanskú súdržnosť a pripomenul , že ako by tohto ducha a túto atmosféru prežil Koloman Tisza, ak by „tu mohol byť“ . Dotkol sa i presídľovania, poukázal na útrapy, obety, ktoré museli i Slováci podstúpiť vplyvom byrokracie a tlakov v Maďarsku. Účastníkov pozdravili zástupcovia sovietskej armády, Juhoslávie, Poľska, Bulharska, Slováci z Maďarska. V dolnom amfiteátri vystúpili deti i dospelí – Slováci z Maďarska piesňou Kto za pravdu horí... (Budapeštiansky spevácky zbor) a prvý Slovanský deň na Vyšehrade vyvrcholil, keď mladí Slováci z AFS ohlásili aj Slovanský deň na júl 1948.

Bohatý kultúrno-národný program vyústil do žiadostí o skoncovaní s maďarským šovinizmom, uznaní národnostných práv, rozvíjaní vzťahov v duchu slovanskej vzájomnosti a podpory cyrilo-metodského odkazu pre Slovákov a Slovanov Európy a sveta.

Čo, pravda, vyvolalo okamžitý ohlas v Maďarsku a jeho exekutíve. Začala sa atmosféra novej vlny maďarizácie, došlo k presídľovaniu Slovákov a Maďarov v rámci akcie Mať volá (1945 – 1948), nastal prísnejší dohľad na funkcionárov slovenských spolkov v Maďarsku, angažovanie slovenskej inteligencie, vystupňovala sa protičeskoslovenská propaganda, tlač sa často vracala do starých maďarských praktík.

■ DRUHÝ SLOVANSKÝ DEŇ

Túžby slovenskej inteligencie napriek tomu smerovali k posilneniu slovensko-maďarského dorozumenia, odstraňovania rozdielov, zamedzovaniu útokov na slovenskú identitu, na čo využila opäť Vyšehrad na druhom Slovanskom dni 8. augusta 1948. Podrobne sa mu venovala budapeštianska Sloboda, ale i štátna exekutíva a tajné služby. Prílišná vôľa k slovensko-maďarskému dorozumeniu sa z maďarskej strany neprehlbovala, na Slovensku sa rodili procesy s „buržoáznymi nacionalistami“, ochabujúce maďarsko-juhoslovanské vzťahy zamedzili prítomnosť vojvodinských, chorvátskych Slovákov a ich štátnych organizácií. Chýbali aj predstavitelia iných slovanských národov ako v roku 1947 (ZSSR, Poľsko, Juhoslávia). Ubudlo aj z reprezentatívnosti a československého zastúpenia a maďarskej exekutívy.

Napriek tomu Zväz Slovanov v Maďarsku otvoril na Vyšehrade nové témy slovenských národných, kultúrnych potrieb, čo podporil i legačný radca veľvyslanectva ČSR v Budapešti Dr. Ivan Bujna, dolnozemský Slovák z rumunského Nadlaku. Vyzdvihol fenomén Slovanstva a vyslovil ostrú kritiku na adresu starého maďarského režimu. Vystriedali ho zástupcovia Spolku Slovákov v Maďarsku (J. Hirka, D. Belančík), ktorí si želali nové demokratické susedské pomery a pokoj medzi oboma národmi. Hlavný program vyplnila slovenská svadba z maďarsko-slovenskej obce Galkaguta, vystúpenie Slovákov z Trate mládeže, ako i hostí slovanských vyšehradských osláv.

Akiste sa aj pod dojmom a dôsledkom týchto slovensko-slovanských udalostí vystupňoval nový nátlak na slovenskú menšinu v Maďarsku, sledovala sa dokonca ich úplná likvidácia. Orgány „maďarčili“ Spolok Slovákov v Maďarsku, likvidovali sekretariáty, zrušili budapeštiansku Slobodu. Rákocziovská diktatúra zaviedla prísnu kontrolu národných a etnických hnutí podobne ako diktatúra Horthyho v rokoch 1938 – 1945.

■ ■ ■

S odstupom času možno povedať aj v Roku sv. Cyrila a Metoda 2013, nech sa vyvíjali slovenské stranícke, tlačové, spolkové, kultúrne, spoločenské aktivity Slovákov v Maďarsku akokoľvek, minimálne v roku 1938 – 1948 sa zapísali do dejín neoblomných slovenských zápasov za cyrilo-metodskú slovensko-slovanskú duchovnú myšlienku a aj preto im patrí uznanie, vďaka a spomienka.

REFLEXIA

Kedysi v tomto čase vychádzali kosci na lúky alebo na vzdialené horské hole, niesli so sebou košíky s poživňou a pripravovali zber prvej úrody sena. Pripomínajú a zvečňujú nám to aj nádherné olejomaľby Martina Benku, ktoré sú ozdobou Slovenska a odvekej pracovitosti a sily slovenského človeka. Tento idylický stav je už dnes minulosťou a namiesto kôs častejšie hučia na lúkach stroje.

Čas kosby

Aj na inom úrodnom poli, na ďatelinisku vzdelania prebieha podobná kosba schopností, múdrostí, šikovností mladého pokolenia, ktorou sú každoročné previerky maturantov. Jún býva aj časom spomienkových stretnutí niekdajších maturantov, ktorí sa vždy radi schádzajú. Tento rok sa stretli po 60 rokoch maturanti gymnázia v Čadci, prvého na Kysuciach, ktorí skladali skúšku zrelosti v roku 1953. Bol to nesmierne ťažký rok nielen pre nás, ale i našich rodičov. Boli nemilosrdne skúšaní spolu s nami menovou reformou a postihnutí otázkami, čo bude po nej. Napríklad jedného spolužiaka nechceli pripustiť k matúre pre otcovo uväznenie, lebo mu našli poschovávaný rôzny tovar, ktorý ako živnostník mal vložiť do poštátneného obchodu. Všetci sme sa za neho zomkli a vyvzdorovali sme pripustenie k maturitám aj pre neho. Zložitosti a reformy neobchádzali ani naše časy. Práve sa rušili gymnáziá a zavádzali jedenásťročenky. Naši pedagógovia boli vynikajúci a prekonali všetky úskalia rôznych reforiem a vynikajúco pripravili svojich študentov do ďalšieho života. Na našom stretnutí bola prítomná aj prof. Anna Čerchlová, terajšia riaditeľka gymnázia J. M. Hurbana, ktorá nás informovala, že v Čadci študuje do 500 gymnazistov. Všetkých nás to ohúrilo, lebo my sme končili tridsiati štyria a celkove vo všetkých triedach gymnázia študovalo okolo sto mladých ľudí. Vtedy to bolo jediné gymnázium na celých Kysuciach, dnes v tomto regióne úspešne pôsobia aj gymnáziá v Kysuckom Novom Meste a v Turzovke.

Možno mať teda radosť z mladej, vzdelanej, sebavedomej nastupujúcej generácie, ktorá je reprezentantkou moderného Slovenska uprostred Európy. Problémy, ktoré nás s maturantmi stretávajú, všetci poznáme. Vieme na našich školách všetkých skupín dôkladne pripraviť mladú generáciu pre ďalší život, no nevieme im – na rozdiel od nás, ktorých hneď pohltili vysoké školy alebo zamestnania – poskytnúť dostatok pracovných príležitostí. Dnes je nezamestnanosť mladých ľudí do 25 rokov v Európe alarmujúca, v niektorých krajinách aj 50-percentná. Sú to hrozivé čísla, aj keď prevláda všeobecná snaha zvládnuť tento stav. Zodpovednosť je aj na študentoch. Najmä preto, aby neštudovali pre diplom, ale s výhľadom pre uplatnenie sa v praxi. Na všetkých záleží – deťoch, rodičoch, zamestnávateľoch, štáte, aby každý držal symbolickú kosu v rukách, aby každý robil užitočnú prácu a prežil zmysluplný život.

Anton BLAHA

Marián TKÁČ
predseda Matice slovenskej

Veľa a či málo?

Neviem. Sám som stihol iba obmedzený počet akcií na počesť solúnskych bratov. Takmer všetky niesli aj matičnú pečať. Odhalenie súsošia v Zalaváre, slávnosti v Sedliskách, výstavy na cyrilo-metodskú tému v Dvorane Ministerstva kultúry a v Primaciálnom paláci, založenie Nadácie Pamätníka slovenského vysťahovalectva, stretnutie s krajanmi v predvečer ich pamätného dňa v starej budove SNR, Nitrianske oslavy 5. júla, Dni kráľa Rastislava v Hronskom Beňadiku v ten istý deň, storočnica Gorazda Zvonického v Michalovciach 6. júla, štvordňové Svetové stretnutie Slovákov v Košiciach, oslava na Devíne a ešte ďalšie akcie v nasledujúcom týždni. Dvanásteho júla v Lučenci na námestí, 14. júla vatra v Lakšárskej Novej Vsi a tak ďalej. Nie všade som stihol. Matičiari z celého Slovenska však najlepšie vedia, čo všetko bolo.

Nie o všetkom sa však Slováci dozvedeli (a dozvedia). Lebo naše médiá pokračujú v mediálnej politike, ktorá je žičlivejšia k všelijakým tým „celebritám“ a ich „výhonkom“. Radšej sa venujú ohlupovaniu nášho dane platiaceho ľudu i ľudu dane neplatiaceho, lebo počet nezamestnaných je daný, ako jeho povznášaniu. Nedopátrame sa, prečo je to tak. Prečo na Rádiu Slovensko celé Božie sobotné ráno informovali o všetkých možných i nemožných akciách toho dňa, len o našom nie. Písal sa 6. júl a v Košiciach vrcholil dvanásty Matičný svetový festival slovenskej mládeže, teda Svetové stretnutie Slovákov. Počul som, že v ten deň budú „Židovské Košice“, o Matici a jej SSS však nič. Nuž aj my chybíme: nevedel som napríklad pochopiť, prečo nad javiskom na košickej Dolnej bráne nevisela ani matičná a ani štátna zástava. Neviem teda – či veľa a či málo. Ale napriek tomu patrí poďakovanie všetkým tým tisícom matičiarov, ktorí stáli v prvých radoch Slovákov oslavujúcich slávne jubileum.

PREDPLATNÉ

Ročné predplatné **26 €**

Polročné predplatné **13 €**

Slovenské národné noviny si môžete objednať aj na adrese

snnredakcia@matica.sk

aj na na tel. čísle

043 / 4012 837

Proglas je jedinečným dielom objasňujúcim význam kresťanstva

Cyrilo-metodská tematika v slovenskej spisbe

III. ČASŤ - dokončenie

Peter CABADAJ

So všestrannou činnosťou svätých Konštantína-Cyrila a Metoda sú okrem iného neodmysliteľne spojené aj počiatky našej slovesnosti, bezprostredne súvisiace s christianizáciou v staroslovenskom jazyku (hlaholika, cyrilika). Pamiatky v ňom vytvorené – písané aj mladšou cyrilikou – stali sa súčasťou literárneho a kultúrneho fondu v slovanských oblastiach, ktoré patrili do sféry východnej, byzantsko-ortodoxnej cirkvi. Z korpusu textov, určených pre potreby kultu a zachovaných v neskorších odpisoch najmä bulharskej, srbskej a ruskej redakcie, sa k veľkomoravskému obdobiu vzťahujú najmä legendy Život Konštantína a Život Metoda, predstavujúce príkladné ukážky hagiografického štýlu. Sústreďujú sa na kľúčové etapy pôsobenia oboch vierozvestcov, vecným obsahom sú to skôr náboženské spory a obrany ako forma zápasu o svätosť . V každom prípade však platí, že ide o najstaršie a najvýznamnejšie písomné pramene, ktoré svedčia o pôsobení solúnskych bratov a umožňujú nazrieť do náboženských, politických a kultúrnych kulís Veľkomoravskej ríše. Ich vierohodnosť dosvedčujú mnohé iné pramene.

■ SLOBODA SA NEVYMODLÍ

Od polovice 70. rokov minulého storočia sa v rámci našej pôvodnej prozaickej produkcie pociťovala absencia syntetického diela s veľkomoravskou tematikou. Túto medzeru, na ktorú často poukazovala súdobá kritika, sa rozhodol vyplniť Milan Ferko. A bol to veru nielen úspešný, ale aj odvážny počin! Monumentálny trojdielny historický román Svätopluk vydal v roku 1975 Slovenský spisovateľ v záslužnej edícii Nová próza. Prvý diel sa nazýva Sloboda sa nevymodlí (Konštantín a Metod), druhý Najkratšia cesta k trónu (Rastislav a Svätopluk) a tretí Meč medzi mužom a ženou (Svätopluk a Slavomír). Z časového hľadiska ide o relatívne krátke obdobie rokov 867 – 871, keď sa postupne upevňoval mladý veľkomoravský štát. Autor nesleduje iba osudy hlavného protagonistu deja, ktorý v románe vystupuje v celej svojej rozpornosti a protirečivosti. Podarilo sa mu tiež celistvo zobraziť dobovú atmosféru, dramatické udalosti vo vnútri Veľkej Moravy, ako aj zložitosť zahraničnopolitických vzťahov a súvislostí, poddanské vzbury, kresťanské a pohanské zrážky, tvrdošijné lipnutie na tradíciách, dvorné i cirkevné intrigy, lásku aj nenávisť v celej svojej konfliktnej šírke a rozmanitosti.

M. Ferko preukázal širokú znalosť pramenného materiálu faktografického a odborného charakteru, dobrú orientáciu v príslušnej historickej dobe i v jej pomeroch a napokon aj schopnosť kreatívne aplikovať uvedené dispozície na vytvorenie originálneho diela o začiatkoch našich národných dejín. Použité slová platia aj v prípade zobrazenia príchodu a misie solúnskych bratov. K téme pristúpil s maximálnou zodpovednosťou, absolvoval množstvo konzultácií s historikmi, archeológmi, jazykovedcami, literárnymi vedcami i kolegami spisovateľmi. Nemožno obísť ani precízny poznámkový aparát a vysvetlivky, čo umožnilo čitateľovi plnohodnotne vniknúť do súvekého časopriestoru v období formovania Veľkomoravskej ríše. Pokiaľ ide o Ferkovu autorskú metódu, sám sa vyjadril, že vo svojich historických románoch „nastolil u nás dovtedy málo uznávaný kurz historickej vernosti, pravda v duchu známeho, ‚história je pre mňa klinec (ja by som dodal – aj rám), na ktorý zavesím svoj obraz´. Inak povedané: nič nie je pravda, čo si nevymyslím, no v duchu logiky dejinných udalostí, spoločenského rozvrstvenia a konania hrdinov“. (1989)

Čitateľský úspech Svätopluka, umocnený pozitívnym prijatím kritiky, naštartoval činorodého Ferka k ďalšiemu približovaniu veľkomoravského sveta. Výsledkom jeho úsilia boli romány Svätopluk a Metod (1985) a Svätoplukovo dedičstvo (1989), čím vznikla v dejinách slovenskej literatúry ojedinelá románová trilógia. S ňou tematicky súvisí aj kniha literatúry faktu Veľkomoravské záhady (1990) a Staré povesti slovenské (1991). V prípade diela Veľkomoravské záhady sa však stretávame i s negatívnymi reakciami. Napríklad literárny kritik Vladimír Petrík uvádza, že Ferko v spomínanej knihe „posunul svoju metódu do neprípustných polôh“. Na podporu svojho tvrdenia uviedol niekoľko, podľa neho nehistorických prípadov (záhada Metodovho hrobu a iné).

V 80. rokoch sa veľkomoravskej látke intenzívne venovala autorská dvojica Ivan Hudec a Peter Valo. Konkrétnym výsledkom ich tvorivého úsilia boli historické drámy Knieža (1985), Bratia (1987) a Kráľ (1988). Ako už vyplýva z názvu, osudy a činnosť solúnskych bratov reflektuje dráma Bratia.

■ PO ROKU 1989

Všeobecne možno konštatovať, že po roku 1989, respektíve po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 sa odkaz Veľkej Moravy a byzantskej misie stal súčasťou záujmu najmä vedeckých kruhov. V tejto súvislosti možno povedať, že výskum cyrilometodského kultúrneho dedičstva sa rozvíja primárne v širšom interdisciplinárnom zábere (vydávanie prameňov, monografií, štúdií a článkov). V ostatných dvoch decéniách sa konalo niekoľko vedeckých konferencií, ktoré sa zaoberali cyrilo-metodskou problematikou. Z týchto konferencií vyšli obsahom rozsiahle zborníky, reflektujúce z rôznych uhlov pohľadu skúmanú tematiku. Na tomto mieste sa zmienime aspoň o zborníkoch z medzinárodných vedeckých podujatí, ktoré v rokoch 2007 – 2008 pripravila agilná Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Osobitne treba vyzdvihnúť najmä zborníky Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda (2007) a Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu (2008). V niektorých štúdiách je venovaná náležitá pozornosť i téme, ktorú sme sa pokúsili priblížiť v tomto príspevku.

Záverom si možno položiť legitímnu otázku, či ešte niekedy v budúcnosti vyjde básnické, prozaické či dramatické dielo, ktoré na adekvátnej umeleckej úrovni zobrazí cyrilo-metodskú látku. Historici zvyknú hovorievať, že poznávanie misijnej a kultúrnej činnosti solúnskych bratov a dnešných spolu- patrónov Európy nie je ukončené a neustále sa dopĺňa a aktualizuje. Z tohto uhla pohľadu teda vyslovujeme presvedčenie, že cyrilo-metodiáda ako silná nadčasová téma sa v slovenskej umeleckej spisbe ešte ani zďaleka nevyčerpala.

FOTO TÝŽDŇA

Matičný svetový festival slovenskej mládeže - Svetové stretnutie Slovákov má za sebou dvanáste pokračovanie. Foto: Monika BABALOVÁ

PRIPOMÍNAME SI

13. júla

– pred 140 rokmi umrel Samuel Jurkovič (1796 – 1873), európsky priekopník družstevného podnikania a svojpomoci, divadelný organizátor, národný buditeľ a autor učebníc, jeho dcéra Anna sa stala manželkou J. M. Hurbana, vnuk po synovi bol architekt, národný umelec Dušan Jurkovič

– stotridsať rokov uplynulo od najväčšieho požiaru v Liptovskom Mikuláši (1883) a vo vtedajšej priľahlej dedine Vrbici zhoreli tri štvrtiny mesta, asi deväťsto domov a stavaní, o život prišli piati ľudia

14. júla

– pred 330 rokmi sa začalo turecké obliehanie Viedne, na mesto útočila dvestotisícová armáda veľkovezíra Kara Mustafu, ďalšie turecké vojská sa ako rozhodujúca posila cez opevnenia a hrady na južnom Slovensku k Viedni nedostali

– stodesať rokov od narodenia skvelého autora životopisných románov Irvinga Stonea (1903 – 1989); medzi najznámejšie patria životopisy V. Gogha Smäd po živote, J. Londona Námorník na koni, Michelangla Agónia a extáza

– v roku 1928 vodca autonomistov na Slovensku Andrej Hlinka rokoval s prezidentom Tomášom G. Masarykom; na audiencii sa mu snažil vysvetliť zmysel a opodstatnenosť autonómie Slovenska

– osemdesiatiny by mal filmový scenárista Tibor Vichta (1933 – 1991); spomeňme aspoň filmy Boxer a Smrť, Kto odchádza v daždi, Noční jazdci a i.

15. júla

– v roku 1748 sa v Liptovskom Mikuláši narodil Adam Kasanický, európsky orientalista, profesor hebrejčiny na univerzitách v Trnave a Budíne, podporovateľ Antona Bernoláka

16. júla

– v roku 1938 sa obnovili výstavné tradície Košíc a za účasti predsedu vlády ČSR Milana Hodžu otvorili tu expozíciu Východ ČSR, ktorú za šesť týždňov navštívilo 350 000 ľudí, 75. výročie

– člen Činohry SND Martin Huba má 70 rokov

17. júla

– v roku 1083 slovenských pustovníkov Svorada zo Skalky pri Trenčíne a Benedikta zo Zobora vyhlásil pápež Gregor VII. za svätých, 930. výročie

– oddiel červených revolucionárov v roku 1918, pred 95 rokmi, zastrelil v Jekaterinburgu cára Mikuláša II. s rodinou

18. júla

– pred 95 rokmi, v roku 1918, dolná komora uhorského parlamentu odmietla dať volebné právo ženám, slovenské ženy získali právo voliť až v ČSR

19. júla

– pred 120 rokmi sa narodil revolučný básnik Vladimír Majakovskij (1893 – 1930)

– storočnica slovenského sochára Rudolfa Uhra, nositeľa 1. ceny za plastiku na svetovej výstave Expo 70 v Osake, zakladateľa medzinárodného sochárskeho sympózia vo Vyšných Ružbachoch

(jč)

Týždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupcovia šéfredaktora Michal BADÍN a Emil SEMANCO. Sídlo: Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535, 40 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Tel: 02/ 52 96 57 52. Administrácia: Matica slovenská, Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535. Tlač Ultra print, Bratislava. Rozširuje PNS, Mediaprint Kapa a redakcia. Redakčná rada: Marián TKÁČ, Ján ČOMAJ, Ján JANKOVIČ, Drahoslav MACHALA, Pavol MAČALA, Andrej STRÝČEK. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j.1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Ročné predplatné 26 €, v ČR 530 Kč + 460 Kč poštovné, Európa 100€, ostatný svet 180USD. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciame. MIČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.